

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

80-річчю утворення Дніпропетровської області
присвячується

Корогод Л.П., Жавгурьян П.В.

**ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО
У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ
ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

Науково-методичні рекомендації

Дніпропетровськ
2013

УДК 908(277.63-25)
ББК 26.89(4УКР-4ДНІ)
І90

Історичне краєзнавство у системі підготовки спеціалістів галузі фізичної культури і спорту: науково-методичні рекомендації /Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. – Дніпропетровськ: ДДІФКіС, 2013. – 63 с.

Анотація

У пропонованому виданні розглядається теоретико-методологічні основи історичного краєзнавства, його фізкультурно-спортивна складова, форми практичної діяльності по його пропаганді і включенню у навчально-виховний процес вузу фізкультурно-спортивного профілю.

Науково-методичні рекомендації розраховано на студентів, викладачів, тренерів вищих навчальних закладів фізкультурно-спортивного профілю.

Розробники:

Корогод Лариса Петрівна - доцент кафедри соціально-гуманітарних наук ДДІФКіС, кандидат політичних наук.

Жавгурьян Павло Васильович - студент факультету «Фізичного виховання» ДДІФКіС.

Рецензент:

Чуднова Тетяна Артемівна - доцент кафедри соціально-гуманітарних наук ДДІФКіС, кандидат історичних наук.

Розглянуто на засіданні кафедри
соціально-гуманітарних наук
ДДІФКіС

Протокол № 12 від «14» січня 2013 р.

Затверджено на засіданні
науково-методичної ради ДДІФКіС

Протокол № 2 від «17» січня 2013 р.

З М І С Т

ВСТУП	5
I. Теоретико-методологічні основи історичного краєзнавства	7
II. Фізкультурно-спортивна складова історичного краєзнавства	12
III. Історичне краєзнавство у вузі фізкультурно-спортивного профілю як наука і діяльність	18
ЛІТЕРАТУРА	27
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	31
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

На сучасному етапі в Україні ми спостерігаємо бурхливий розвиток краєзнавства, причинами якого є, по-перше, широкомасштабний процес відродження і піднесення національної науки і культури, а по-друге – великий інтерес до минулого нашого народу, зумовлений утвердженням української державності.

Історія будь-якої країни має своїм підґрунтям історію окремих регіонів, міст, сіл, родин і навіть історію життя й діяльності індивідів, особливо видатних осіб. Діалектичний зв'язок загального та особливого, виявлення закономірностей вищого порядку в одиничних подіях і фактах, а з іншого боку – формування загальних тенденцій шляхом синтезу складників особливого доводить безумовну необхідність логічного руху історичного пізнання знизу догори. Специфіка того або іншого народу накладає свій унікальний ментальний відбиток на всі сфери та прояви його буття, в тому числі на життя міст, сіл, регіонів, родин, галузей життєдіяльності. У кожній цій частці є щось спільне з іншими на даному історичному етапі, яке й інтегрується в закономірності, притаманні суспільству в цілому.

Місце і значення сучасного краєзнавства в історичній науці важко переоцінити.

Існують декілька, так би мовити, рівнів історичного дослідження: історія місцевого краю (села, міста, регіону), історія країни та всесвітня історія, в тому числі історія цивілізацій. В іншій термінологічній системі цей поділ визначається як мікроісторія та макроісторія. Не вдаючись до детального висвітлення їх співвідношення, зазначимо, що усі рівні тісно між собою зв'язані, а від їх правильно налагодженої взаємодії залежить поступ самої історичної науки. Дійсно, докладно вивчена історія окремих родин, населених пунктів, підприємств, закладів науки, культури, освіти, етнографічних колекцій, музейних зібрань; вивчені звичаї, перекази, фольклор, тощо дають можливість науковцю відтворити розвиток тієї або іншої місцевості у часі і

значно збагатити джерельну базу історичних досліджень. Кожен мікроісторичний твір являє собою безумовну цінність не тільки для синтетичних досліджень, але й власну вартість як ретельне відтворення одного з фрагментів історії народного життя; фрагмента, який близький серцю громади, що мешкає на тій землі. Важко переоцінити значення історії краю (міста, села та ін..) для формування громадянської, національної свідомості, а також патріотичних почуттів.

Краєзнавство дозволяє побачити на долі конкретних людей дію тих чи інших історичних подій, політики владних структур, тобто причинно-наслідковий механізм історичного процесу в його життєвому функціонуванні.

Історичне краєзнавство виконує надто важливу соціальну функцію. Саме воно створює сприятливі умови для збереження «соціальної пам'яті» народу, осмислення набутого історичного досвіду, а через це – для впевненого орієнтування в карколомних подіях сучасності, щоб брати активну участь у будівництві майбутнього життя. Коли людина добре розібралася в своєму минулому, в причинах здобутків і незгод, вона свідомо обере прийняту для себе громадську позицію, твердо її відстоюватиме.

Збереження історико-культурних надбань попередніх поколінь, що жили в даній місцевості - також завдання історичного краєзнавства, завдання, яке не належить до «сфери компетенції» інших галузей історичної науки, інших рівнів наукового дослідження.

Нарешті, без краєзнавчих досліджень важко ефективно вести виховну роботу, насамперед серед молоді. Життєвий шлях батьків та прадідів, їх славні діла, внесок до духовної скарбниці народу – найпереконливіший зразок для нащадків.

I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА*

Із здобуттям Україною незалежності значно посилюється інтерес усіх верств суспільства до першовитоків і джерел своєї історії. До вивчення рідного краю, історії його міст і сіл потягнулися сотні, тисячі ентузіастів, котрі хочуть всебічно знати минуле України. Бо, як відомо, любов до рідної землі, до Батьківщини – одне з найсвятіших почуттів, які кожна людина проносить крізь усе своє життя. Витоки патріотизму починаються там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, де взяла в руки буквар, або Шевченків «Кобзар», де відчула красу і безмежжя рідної природи.

Краєзнавство тому й користується такою популярністю та любов'ю в народі, що відгукується на найтонші порухи людської долі. Далеко не кожна галузь науки здатна так органічно поєднати минуле, сучасне та майбутнє, відкрити нове у начебто давно відомому, промовляти безпосередньо до сердець. Синтетична галузь знання, що спирається і на природознавчий, і на мовознавчий, мистецтвознавчий, літературознавчий фундаменти, має власні секрети впливу на людську свідомість, а її об'єднуючий потенціал майже безмежний. І сивочолі професори, і школярі із захопленням займаються дослідженнями витоків історії рідного краю. Байдужих у краєзнавстві нема і не може бути, тому що предмет вивчення тут осяяний святим почуттям любові до Вітчизни.

Краєзнавство – це і наука, і мистецтво донесення до широкого загалу особливостей історичного процесу. Неможливо переоцінити його виховну роль и моральну віддачу, адже це реальний інструмент концентрації суспільної енергії навколо пріоритетних завдань збереження історико-культурної спадщини та довкілля.

* Зі статті Тронька П.Т. «Краєзнавчий рух в Україні: шляхи подальшого розвитку» // Український історичний журнал – 2004. - № 2. – с. 82-93.

За роки розбудови і становлення молоді Української держави вже чимало зроблено для відродження історичної пам'яті, духовності та культури, національно-патріотичного виховання народу, передовсім молоді.

Великого значення у суспільному житті незалежної України набув краєзнавчий рух, як явище громадсько-політичного, культурного і наукового життя, дієвий засіб глибокого пізнання й всебічного дослідження та вивчення скарбів рідного краю.

Той факт, що краєзнавство нині перебуває в авангарді національно-культурного відродження в суверенній Україні, є надійною опорою її державності - промовисто підтверджує та увага, з якою до його розвитку ставляться суспільство і влада. Це яскраво засвідчує Указ Президента України Л.Д.Кучми «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні» від 23 січня 2001 р., який накреслив принципово нові шляхи подальшого розвитку. Згідно з вимогами Указу, Кабінет Міністрів України 10 червня 2002 р. ухвалив постанову «Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 р.», а також Указ Президента України В.А.Ющенка «Про заходи у зв'язку з 75-мироковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні» від 28 березня 2007 року, Програма під патронатом Президента України В.Ф.Януковича «За помісню Україні» тощо.

За роки незалежності в Україні відбулось понад 500 наукових конференцій, семінарів різних рівнів з краєзнавчої тематики, які закінчувались випуском збірок праць.

Сьогодні багато говориться про переосмислення нашої історії, про її нове бачення, нові підходи. Головне тут –не піти хибним шляхом механічної зміни плюсів на мінуси і навпаки. Мистецтво пізнання минулого у тому й полягає, щоб розуміти ту психологічну ауру, в якій та чи інша подія відбувалася. Малопродуктивно осуджувати все, що відбувалося в радянські часи. Адже мільйони людей жили у певному, безперечно вкрай політизованому й заідеологізованому суспільстві і діяли відповідно до своїх переконань. Серед того, що зроблено ними і що перейшло сучасникам у спадок, далеко не все

заслуговує на осуд. Покоління, які вступають у життя, мають знати минуле в усій його складності та неоднозначності. Жодна із славних і трагічних сторінок історії України не повинна стертися з народної пам'яті. Очернення минулого, як і замовчування фактів, які на нинішньому відтинку часу є «невигідними» з погляду політичної кон'юнктури – злочин перед прийдешніми поколіннями. Від сучасників залежить, яким уявлятимуть ХХ ст. люди, котрі житимуть через багато років. Обов'язок дослідників – чесно і правдиво відтворити події та факти, а оцінки нащадки зроблять самі з висоти свого історичного досвіду. Історію потрібно бачити такою, якою вона була, а не переписувати її, як-то кажуть, «з нуля», що, на превеликий жаль, роблять нині деякі політики і навіть окремі вчені. Історію треба знати в усій повноті і складності, бо це минуле українського народу, творцями якого були наші пращури.

Українські дослідники, глибоко вивчаючи історичний шлях свого народу, з великим інтересом ставляться до культурної спадщини, побутових традицій інших народів, усіх національних меншин, доля яких тісно пов'язана з Українською державою.

Заслуговує на увагу музейна справа, що має багатолітню історію. Історико-архітектурні заповідники, музеї просто неба, краєзнавчі і меморіальні – не тільки охоронці культурних надбань. Кожний з них – це унікальна скарбниця людського духу, музейні експозиції дають змогу унаочнити минуле в образній, доступній для відвідувачів формі. Нині із застосуванням у музейній практиці найновітніших технологій експозиційного показу, їхні можливості у формуванні людського світогляду неможливо переоцінити.

За роки незалежності України справжніми науково-методичними центрами стали – Музей народної архітектури та побуту України, Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.Яворницького, Дніпропетровський художній музей, Чернігівський ім. В.Тарновського, Полтавський і Черкаський обласні краєзнавчі та Львівський історичний музеї.

Важливими осередками науково-дослідницької та організаційно-масової роботи з краєзнавства є бібліотеки й архіви. Адже на їхніх полицях і в сховищах зберігаються неоціненні скарби попередніх поколінь, численні документи і література про рідний край. Поряд з Національною бібліотекою України ім. В.Вернадського та Державною історичною бібліотекою України, велику увагу регіональним краєзнавчим дослідженням приділяють Харківська наукова бібліотека ім. В.Короленка, Львівська, Полтавська, Дніпропетровська, Одеська, Хмельницька, Чернігівська й інші обласні книгозбірні. Ані в столиці, ані в регіонах немає архівного закладу, де б постійно не працювали краєзнавці-дослідники. Бібліотекарі й архівні працівники надають велику допомогу дослідникам рідного краю.

Важливою і невід'ємною формою дослідження рідного краю є географічне краєзнавство, основні завдання якого полягають у вивченні довкілля району, міста чи села, зокрема місцевого рельєфу, клімату і погоди, рік, озер, ґрунтів, рослинності і ландшафтів у цілому; у спостереженні несприятливих природних явищ і фенологічних процесів; в економіко-географічному вивченні господарства, населення тощо. Таке вивчення сприятиме поліпшенню охорони природи, екологічних умов і більш раціональному природокористуванню. Географічне краєзнавство – рідний брат історичного краєзнавства. Так, обґрунтовуючи важливість розробки такого напрямку в історичній науці, як історичне районознавство (у сучасній термінології – регіоналістики), видатний український історик М.Грушевський у роботі «Степ і море в історії України» писав, що завдання цього напрямку повинні полягати у з'ясуванні «для пізнання загального соціального процесу в даних фізико-географічних умовах, про котрі нас інформують результати географічного обслідування – як при даних прикметах ґрунту, клімату, заводнення, комунікаційних і транспортних засобах розвивалось в різних районах заселення, які воно приймало форми і як змінювались колонізаційні течії, які приносили впливи і зв'язки культурні. Як формувались економічні і культурні центри і ставали соціально і політично правлячими центрами».

З географічним тісно пов'язане і туристичне краєзнавство. Сьогодні вже ні в кого не викликає сумніву потреба спільних дій краєзнавців-дослідників, організаторів туристсько-екскурсійної роботи та науковців, які займаються туристичним краєзнавством, історією туризму. Туризм в Україні в XXI ст. має вийти на нові рубежі не лише як важливий чинник економічного розвитку країни, а й як засіб виховання любові до рідної землі. Тому потрібно і надалі поширювати практичні зв'язки з організаціями туристичного профілю, надавати їх посильну допомогу в розробці тематики нових туристсько-екскурсійних маршрутів, підготовці кадрів екскурсоводів, організації комплексних пошукових експедицій з метою виявлення нових об'єктів туризму, створенні інформаційного банку даних про туристсько-екскурсійні і краєзнавчі ресурси України.

Безумовно, невід'ємною частиною національної історії й культури народу є фізична культура і спорт, вони сприяють гармонійному розвитку особистості, досягненню довголіття, утвердженню здорового способу життя. Ця діяльність є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих потреб, життєво важливої необхідності спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами й зміцнення миру.

Як відомо, неоціненне значення для дослідників і популяризаторів рідного краю мають засоби масової інформації.

Історія всіх країн і народів свідчить про те, що міцність кожної нації, її існування ґрунтуються на патріотизмі, духовності, на любові її народу до своєї історії та культури. Відродженню історичної пам'яті, духовності і національної гідності має сприяти історична наука й її складова частина – історичне краєзнавство. Вищий навчальний заклад має виховувати у молоді почуття національної свідомості, глибокої поваги до своєї історії, культури, мови, традицій українського народу та інших народів, пов'язаних з ним своєю долею, шанобливого ставлення до скарбів рідної природи.

II. ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНА СКЛАДОВА ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Фізична культура і спорт в сучасній Україні покликані підтримувати фізичне здоров'я народу, всебічно сприяти зросту економічного та оборонного потенціалу країни, бути дієвим засобом гармонійного розвитку особистості, консолідації суспільства, впливовим чинником міжнародного життя нашої країни. Утвердження здорового способу життя та розвиток фізичної культури і спорту є найважливішими пріоритетами демографічної політики, а у кінцевому підсумку - складовими національної безпеки держави. Вирішення означених завдань потребує вивчення впливу фізичної культури та спорту на різні сфери життєдіяльності українського суспільства, досвіду державного управління розвитком фізкультурно-спортивного руху, аналізу досягнутих результатів.

Історичне краєзнавство в його фізкультурно-спортивному аспекті являє сьогодні малодосліджену галузь, хоча містить у собі потужний пізнавальний, виховний, практично-діяльнісний потенціал.

Так, фізкультурно-спортивний рух Дніпропетровщини має славетну історію, що нараховує багато яскравих сторінок.

Дніпропетровщина – красивий неповторний край, регіон, якому випала нелегка і воістину щаслива доля стати одним з визначальних чинників і форпостів національного поступу, українського відродження, зайняти винятково важливе місце в житті України. Сьогодні Дніпропетровськ є перш за все містом металу, машин, енергетики, великої хімії. Проте значними також є здобутки у розвитку соціокультурної сфери міста. Дніпропетровці володіють багатою інтелектуально-духовною скарбницею, широкою мережею закладів науки і культури, в діяльності яких дедалі набуває більшої ваги сфера фізичної культури і спорту.

Для задоволення потреб мешканців області у зміцненні здоров'я, фізичному і духовному розвитку, виховання у молоді свідомості та

патріотизму, підтримки високих позицій регіону в Україні і на міжнародній спортивній арені у Дніпропетровській області реалізується Цільова комплексна програма розвитку фізичної культури і спорту. Для її виконання область має 5,6 тис. висококваліфікованих штатних фізкультурних працівників та розвинену матеріально-технічну базу в кількості 7,4 тис. спортивних споруд. До послуг населення регіону – 84 стадіонів, понад 4,2 тис. площинних спортивних споруд, з яких 499 футбольних поля, 53 плавальних басейни, 1239 спортивних залів та 1357 пристосованих приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять, 12 водноспортивних та 6 веслувально-спортивних баз, 6 кінноспортивних баз, 6 споруд зі штучним льодом, веслувальний канал, найсучасніший футбольний стадіон «Дніпро-Арена», комунальне підприємство «Водно-спортивний комбінат», комплекс спортивних споруд «Метеор», великий тенісний клуб «Мегарон» та інші.

В області налічується понад 4 тис. колективів фізкультури, 3 міських центра фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», 441 спортивно-оздоровчий клуб, 188 територіальних спортивних клубів при сільських та селищних радах, 118 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, обласна школа вищої спортивної майстерності, міжвідомчий центр олімпійської підготовки, Дніпропетровське вище училище фізичної культури та Дніпродзержинський коледж фізичного виховання, Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту, який є навчальним закладом ІУ рівня акредитації. Очолює інститут – славетний спортсмен, заслужений майстер спорту, професор, доктор наук Савченко Віктор Григорович. Науково-педагогічний склад інституту становить 163 особи, серед яких 16 докторів наук і професорів, 52 кандидата наук і доцентів, 9 заслужених тренерів України, 3 заслужених працівника фізичної культури і спорту України, 2 заслужених майстра спорту і 18 суддів міжнародної та національної категорії. За останні три роки науково-педагогічним складом інституту видано 28 підручників. В інституті розробляється та втілюється у життя програма «Науково-педагогічні кадри». З 2008 року в інституті працює спеціалізована вчена рада

із захисту дисертаційних робіт. Студенти інституту навчаються на трьох факультетах: олімпійський та професійний спорт, фізичне виховання та на заочному факультеті. Підготовку бакалаврів, спеціалістів та магістрів здійснюють 13 кафедр інституту. В інституті щорічно проводяться міжнародні і всеукраїнські науково-практичні конференції та семінари тренерів з різних видів спорту. За часи існування інститут підготував понад 7 тис. фахівців, більше 200 чемпіонів і призерів чемпіонатів світу, Європи і всеукраїнських універсіад. Серед студентів, підготовлених вузом, достатньо і спортсменів високого класу, це – 130 майстрів спорту міжнародного класу та 370 майстрів спорту.

В області культивується понад 126 видів спорту. Під керівництвом 1510 штатних тренерів підвищують свою спортивну майстерність понад 119,5 тис. осіб. До складу збірних команд України входять до 600 спортсменів області з олімпійських і неолімпійських видів спорту. Проте шлях до досягнення таких результатів – це десятки років наполегливої невтомної праці фізкультурно-спортивної спільноти Дніпропетровщини; концентрації та інтеграції різноманітних форм політико-організаційної, виробничої, інтелектуальної, науково-методичної, фізкультурно-спортивної діяльності. Історичний досвід цих масштабних перетворень і сьогодні являє собою невичерпне джерело знань для подальшого руху у майбутнє, до нових звершень.

Дніпропетровщина, як один з козацьких регіонів у минулому, має давні глибокі спортивні традиції, пов'язані з становленням системи всебічної фізичної підготовки та вдосконалення військової майстерності козацтва.

Дослідження свідчать, що протягом усієї своєї історії Катеринославщина-Дніпропетровщина була одним з провідних центрів розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні. Вивчення фондів Державного архіву Дніпропетровської області привело нас до висновку, що тут не тільки розвивався широкий спектр як традиційних так і нових для України видів спорту, а й відпрацьовувались форми управління фізкультурно-спортивним

рухом, розгортались його напрями, організаційно-методичні заходи, розвивалася фізкультурна освіта, наука, преса.

За 80 років у сфері фізичної культури і спорту було чимало досягнень. Починаючи з 1952 року, 163 спортсмени Дніпропетровщини взяли участь в 16 Олімпійських іграх, на чемпіонатах світу та Європи здобуто понад 2,5 тис. медалей.

Фізкультурно-спортивне краєзнавство дозволяє побачити на долі конкретних людей дію тих чи інших історичних подій, політики владних структур, тобто причинно-наслідковий механізм історичного процесу в його життєвому функціонуванні. Головні досягнення у галузі фізичної культури і спорту Дніпропетровщини здобувалися не один рік. Гідний внесок у розвиток фізичної культури і спорту зробили спортивні педагоги, організатори і керівники фізкультурно-спортивного руху – Трудов О.І., Бака М.М., Головка П.М., Ланської В.В., Бурмак Ю.С., Панченко І.А., Кужукін М.М., Кесь С.Г., Романенко М.В., Поліщук С.Г., Пшеничников О.П. та ін.

Дніпропетровщина була та є кузнею кадрів. Велика кількість наших земляків керували фізичною культурою і спортом на державному рівні, особливої поваги серед них заслуговують:

Сокіл Володимир Васильович - випускник ДШТа, голова Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів Української РСР (1961-1966 рр.).

Бака Михайло Макарович – доктор педагогічних наук, заслужений тренер СРСР, учасник партизанського руху у Велику Вітчизняну війну (нагороджений бойовим орденом). У 1953-1966 рр. був головою Дніпропетровського обласного спорткомітету, з 1974 по 1991 роки – голова Державного комітету по фізичній культурі і спорту України, кавалер Олімпійського Ордена. У 1998 році став головою Ради ветеранів спорту України. Сьогодні його ім'я носить Всеукраїнські ігри ветеранів спорту.

Маслачков Юрій Миколайович – почесний майстер спорту, заслужений працівник фізичної культури України. З 1984 по 1987 роки очолював ЦС ДСТ «Спартак» України, у 1999-1002 рр. – віце-президент НОК України.

Усенко Микола Михайлович – голова обласної ради ДСТ «Авангард» Дніпропетровської області (1957-1962 рр.), очолював Республіканську раду ДСТ «Зеніт» (1975-1987 рр.).

Костенко Микола Павлович – заслужений працівник фізичної культури та спорту України, впродовж багатьох років працював в фізкультурно-спортивних організаціях Дніпропетровщини, з 2003 по 2005 рік очолював Державний комітет з питань фізичної культури та спорту України, сьогодні – голова експертної ради з олімпійської підготовки збірних команд України.

Савченко Віктор Григорович – ректор Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту з 1997 р., доктор педагогічних наук (1997), професор (1996), академік УАННП (1998); академік Академії політичних наук України – 1996 р., академік Української Академії наук (1998), академік Петровської Академії наук та мистецтва -2001р. (Санкт-Петербург, Росія); член Президії науково-координаційної ради Міністерства України у справах сім'ї, молоді і спорту. З 2002 по 2006 рр. – член експертної ради з фізичної культури і спорту Вищої Атестаційної комісії. Опублікував 109 наукових праць. Серед яких 2 монографії та 4 навчальні посібники; Срібний і бронзовий призер Олімпіад (1976, 1980, чемпіон Світу 1978, чемпіон Європи 1977, срібний призер чемпіонатів Європи 1975, 1979 рр, чемпіон СРСР 1977-1980р.р., чемпіон УІ Спартакіади України 1975, переможець чемпіонатів України 1971, 1973, 1974 рр., заслужений майстер спорту (1977), суддя міжнародної категорії з боксу; нагороджений: Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1976), Заслужений майстер спорту (1977), медаллю «За трудову доблесть» Президії Верховної Ради СРСР (1980), Почесна грамота Президії Верховної Ради України (2002), „Відмінник освіти України" (2002), Почесна грамота Верховної ради України (2005), Нагрудний знак „Петра Могили" (2005), Грамота Кабінету

Міністрів України (2005), Почесним орденом «Об'єднана Європа» Міжнародної програми «Євро освіта 2005», «Почесний працівник фізичної культури і спорту України» (2005).

Сушкевич Валерій Михайлович – заслужений працівник фізичної культури та спорту України, перший організатор паралімпійського руху в Україні, президент національного комітету спорту інвалідів з 1996 року, народний депутат, Герой України.

Золотими літерами в історію українського спорту вписані імена дніпропетровських спортсменів Л.Лисенко, Р.Курв'якової, С.Рахманова, С.Фесенка, В.Лютого, В.Тищенка, О.Чередника, О.Баюл, Є.Браславця та І.Матвієнка, О.Молибоги, В.Юрченка, В.Савченка, С.Фесенка, І.Фролової, В.Омельяновича, О.Ронжиної, Д.Міфтахутдінової, І.Беляєва, О.Круглової, Л.Москаленко та І.Чуніховської, В.Ярошука, Л.Кириченко, Р.Тарана, Р.Щуренка, О.Ликова, Л.Шапошнікова, С.Белощенка, А.Сердінова, О.Антонової та багатьох інших.

Як показало соціологічне дослідження, проведене в рамках виконання наукової теми Зведеного плану наукової роботи в галузі фізичної культури і спорту «Формування гуманістичної орієнтації світогляду у суб'єктів фізичного виховання», що винокувалася кафедрою соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, серед молоді, що займається фізичною культурою і спортом, спостерігається високий рівень інтересу до історії фізкультурно-спортивного руху рідного міста, регіону, України. Потребу поглибити свої знання в цій галузі відчують більше половини респондентів (56,6%). Закономірно, що переважна більшість опитаних (77,0%) вважають, що знання з історії фізкультурно-спортивного руху України сприяють формуванню патріотизму і гуманістичної орієнтації світогляду особистості. Як бачимо дані соціологічного опиту свідчать про стабільно високий інтерес молоді, яка займається фізичною культурою і спортом, до проблематики історичного краєзнавства, в тому числі до його фізкультурно-спортивного аспекту.

III. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО У ВУЗІ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ ЯК НАУКА І ДІЯЛЬНІСТЬ

Духовною основою державотворення, однією з найголовніших умов ефективного функціонування системи соціальних і державних інститутів виступає патріотизм – стрижень, навколо якого формуються високі почуття й переконання людей, що виявляються в любові до своєї Батьківщини, в причетності до долі свого народу, готовності й волі до здійснення національної мети. Патріотизм як явище соціальної дійсності не існує поза своїм суб'єктом і об'єктом. Суб'єктами патріотизму є різні соціальні утворення – особистість, соціальна група, прошарок, клас, нація, інші спільності. Залежно від суб'єкт-об'єктного спрямування об'єктом патріотизму виступають Батьківщина, держава, нація, народ, рідний край, місто, спортивна команда, що підтверджує його завжди конкретну спрямованість. Сфера фізичної культури і спорту, особливо з огляду на глобалізаційні процеси сучасності, є потужним фактором формування найважливіших характеристик патріотизму.

В останні десятиліття ХХ ст. відбувалась самоідентифікація нових соціальних груп (етнічних, гендерних, жертв трагічних подій тощо), що зумовили появу нових ідеологічних конструктів, зокрема мультикультуралізм тощо. З повним правом ми можемо до цих нових соціальних груп віднести учасників фізкультурно-спортивного руху. Ця соціальна група в нашому сучасному суспільстві у зв'язку з глобалізаційними процесами у спорті, професіоналізацією і комерціалізацією спорту, посиленню ролі фізичної культури і спорту на всі сторони життєдіяльності суспільства стрімко набуває чітких обрисів і ролі у суспільно-політичному житті країни, залучаючи до своїх лав перш за все молодь. У всіх цих нових соціальних груп виникає потреба у легітимації. Саме ця функція історії була актуалізована при зверненні до минулого. Завдання для цих груп полягає не тільки у тому, щоб написати свою власну історію, а й у необхідності включення в образ минулого

історії цих нових соціальних груп. Таким чином, помітною сферою суспільних інтересів, пов'язаних з минулим, стало створення «історичної пам'яті». Сам цей термін і пов'язані з ним політичні ініціативи сьогодні швидко розповсюджуються на різні аспекти соціальних уявлень про минуле. «Історична пам'ять» - це новий конструкт в ідеологічному арсеналі сучасного суспільства, про ідеологізований характер якого свідчить той факт, що у багатьох випадках він використовується у поєднанні з поняттям «політика» - «політика пам'яті». З кінця 1980-х рр. почався бум інтересу до комплексного підходу в осмисленні минулого і сьогодення. З уведенням у науковий обіг таких понять як історія повсякденності, культура повсякденності, спосіб життя, культурно-історична парадигма, соціодинаміка культури тощо, виявився єдиний предмет соціальної і культурної історії – ціннісно-змістовний континуум суспільного розвитку. Уявлення про історію як соціокультурний процес, що складається в результаті, приводить до утворення особливих багатозначних понять, що виявляються застосованими рівнозначно як до соціально-історичного так і до культурно-історичного процесу. До них, безумовно, відноситься і поняття «фізкультурно-спортивний рух». Складність його дослідження зумовлена як міждисциплінарністю самого поняття, так і надзвичайно складним самим по собі об'єктом дослідження. Останнє стосується не тільки предметної діяльності, звичаєвих укладів, стилю життя представників, але й простежується в глибинних структурах духовності, в її виявленні.

Протягом останніх років в Україні здійснюється широкомасштабна гуманізація освіти на всіх рівнях. Чим змістовніші науково-технічні характеристики сучасного виробництва, тим яскравіше виявляється роль людей, що беруть у ньому участь. Ускладнення сучасних інформаційних технологій, підвищення ступеня комп'ютеризації всіх видів виробничої діяльності, зріст інвестицій в особистісне та професійне удосконалення кадрів об'єктивізує потребу в гуманізації праці та управління. Це – одна з загальносоціологічних закономірностей функціонування сучасного

виробництва в самому широкому розумінні. Підвищення вимог до його гуманістичної організації передбачає підвищення рівня, оновлення і збагачення змісту гуманітарної підготовки кадрів, активне розширення в ній спектру українознавчої в цілому і, зокрема, історико-краєзнавчої проблематики.

Основою гуманітарної освіти в інституті фізичної культури та спорту є традиційний комплекс соціально-гуманітарних наук: українська мова, історія України, історія української культури, філософія, основи економічної теорії, соціологія, релігієзнавство, політологія, основи правознавства. Створений таким чином курс має своїм функціональним призначенням допомогу студентам в оволодінні логікою наукового соціального пізнання, утвердження в їх свідомості світоглядних цінностей демократичної орієнтації.

На базі цього суспільствознавчого курсу формується другий курс гуманітарних знань. Мова йде про викладання ряду дисциплін педагогічного, етичного, естетичного та екологічного циклу. Їх освітнє значення полягає у засвоєнні загальнолюдських моральних ідеалів і вищих духовних цінностей, формуванні розуміння професійної честі і громадського обов'язку.

Особливістю навчального плану інституту фізичної культури є наявність дисциплін спортивно-педагогічного циклу. Їх викладання здійснюється головним чином у вигляді практичних занять; ділових ігор; розбору екстремальних ситуацій; спортивно-психологічного тренінгу, складання оптимальних графіків тренувань тощо. Важливе місце в їх викладанні посідає освоєння окремих спортивних технологій, а також технологій комунікаційного спілкування, виявлення та реалізації фізіологічних, соціальних, економічних резервів ефективності виробничого колективу (у даному випадку – команди), вироблення та прийняття управлінського рішення.

Таким чином, формується трьохрівнева гуманітарна підготовка майбутніх молодих спеціалістів, що проходять навчання у вузі спортивно-педагогічного профілю. По її завершенні студенти отримують гуманітарно-технологічний

комплекс знань і навичок, що утворюють важливу складову їх професійної культури. Її можна назвати гуманітарно-технологічною культурою.

Як бачимо, в кожному з вищезначених циклів гуманітарної підготовки у вузі фізичної культури є поле для українознавчої, історичко-краєзнавчої проблематики в тому або іншому виді і обсязі. Що стосується комплексу спортивно-педагогічних дисциплін, то і тут українознавча проблематика може виступити як наскрізний напрям у вигляді історичко-краєзнавчої компоненти, яка висвітлює процес розвитку в даному регіоні різних видів спорту, спортивної науки, життєвий шлях відомих спортсменів-земляків, спортивних педагогів, організаторів фізкультурно-спортивного руху тощо. Практично українознавство виступає сьогодні невід'ємною частиною гуманітарної підготовки молодих спеціалістів, могутнім засобом формування національної самосвідомості та патріотизму.

Треба відзначити, що Дніпропетровщина, як один з козацьких регіонів у минулому, має давні глибокі традиції тілесного виховання, спортивні традиції, пов'язані з становленням системи всебічної фізичної підготовки та вдосконалення військової майстерності козацтва. Архівні документи свідчать, що провідне місце у здійсненні спортивно-масових заходів на теренах Дніпропетровщини протягом тривалого історичного періоду традиційно посідають легкоатлетичні дисципліни. Саме у Катеринославі у 1905 р. було засновано перший в Україні гурток любителів легкої атлетики. Дослідження літератури та архівних фондів приводить нас до висновку, що у новітню епоху в нашій області окрім легкої атлетики переважно розвивалися такі види спорту, як гімнастика, водні види, гандбол, шахи та шашки, футбол, хокей, вело- і мотоспорт, стрільба, та інші військово-технічні види. На друге місце за масштабами охоплення можна поставити важку атлетику, волейбол, теніс, городки, фехтування. Цьому значною мірою сприяли природно-кліматичні умови нашого краю.

Дніпропетровська область сьогодні розглядається як туристично-привабливий регіон, про що свідчать не тільки історико-культурні пам'ятки і

об'єкти, але й наявні характеристики природно-рекреаційних ресурсів території. Водні, лісні ресурси на території області дають можливість для розвитку оздоровчого туризму, спортивних видів туризму, задоволення потреб населення у відпочинку, реалізації здорового способу життя. Розвиток регіонального туризму на Дніпропетровщині є необхідною умовою для створення як позитивного туристичного іміджу цієї території, так і для економічного розвитку регіону.

Значний внесок у популяризацію історичного краєзнавства здійснюють Дніпропетровська обласна преса та телебачення.

Окремо хотілося б відзначити історико-краєзнавчу діяльність у Дніпропетровському державному інституті фізичної культури і спорту. Її традиційно здійснює кафедра соціально-гуманітарних наук. Завідувач кафедри, доцент Корогод Л.П. здійснює дослідження у галузі спортивного краєзнавства.

Науково-педагогічний склад кафедри спрямовує свої зусилля на всебічний розвиток особистості студента, виховання національно-свідомого громадянина, патріота своєї Батьківщини, пропаганду гуманістичних цінностей. З цією метою застосовуються різні напрями і форми роботи як у навчальному процесі, так і позанавчальний час.

На кафедрі соціально-гуманітарних наук ДДІФКіС накопичений позитивний досвід з формування гуманістичного світогляду особистості, яка займається фізичною культурою і спортом. До них слід віднести реалізацію ідеї формування гуманістичного світогляду у студентів у навчальному процесі, проведення лекцій, бесід, культурно-масових заходів з вшанування визначних дат в історії українського народу, в процесі участі студентства у науковій роботі. Кафедра підтримує тісні зв'язки з іншими кафедрами інституту, деканатами, ректоратом з питань організації і проведення політико-виховної і світоглядної роботи ДДІФКіС.

За останній час в ДДІФКіС при активній участі кафедри або безпосередньо її силами були проведені такі масштабні заходи, спрямовані на

збереження історичної пам'яті і піднесення національної самосвідомості, патріотизму українського народу, в яких студенти брали активну практичну участь:

- щорічні заходи, присвячені річниці визволення України від німецько-фашистських загарбників, Дня Перемоги;

- заходи, присвячені річницям незалежності України;

- заходи по виконанню Указів Президента України від 28 березня 2007 року № 250/2007 «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 рр. в Україні» і від 25 вересня 2008 року № 856/2008 «Про заходи у зв'язку з Днем пам'яті жертв голодоморів», в процесі проведення яких, зокрема, було зібрано документальні матеріали, свідчення очевидців Голодомору 1932-1933 рр. в Дніпропетровській області; 44 справи передано до Дніпропетровської обласної державної адміністрації і вони увійшли до нещодавно надрукованого фундаментального видання «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Дніпропетровська область» (виставлена в експозиції Дніпропетровського обласного історичного музею ім. Д.Яворницького «Жертви сталінських репресій»);

- щорічне відвідування Дніпропетровського обласного історичного музею ім. Д.Яворницького, Діорами «Битва за Дніпро» (де у 2012 р. було підготовлено виставку «Спортивна слава Дніпропетровщини»), Дніпропетровського художнього музею, музею «Літературне Придніпров'я», Державного музею грошових знаків;

- відвідування культурно-мистецьких заходів м. Дніпропетровська (театрів, виставок, концертів тощо);

- відвідування національного центру аерокосмічної освіти молоді ім. О.М.Макарова у зв'язку зі 100-річчям від дня народження М.К.Янгеля;

- проведення олімпіад, творчих конкурсів з соціально-гуманітарних наук та української мови;

- участь у виконанні Державної програми і Указів Президента України в галузі піднесення краєзнавчого руху в Україні;

- вшанування визначних дат і постатей в історії і культурі України.

Щорічно на кафедрі проводиться по лінії СНТ олімпіада з курсу «Історія України», до участі в якій залучаються всі студенти I курсу. В ході її проведення (підготовка творчих робіт) передбачено такі напрями досліджень, як «Історичне краєзнавство», «Видатні постаті України», «Річниці визначних дат в історії України».

Кафедра традиційно понад 20 років як науковий напрям розробляє проблему формування гуманістичного світогляду особистості, яка займається фізичною культурою і спортом. Роботи науковців кафедри мають широку географію публікацій. Це наукові видання Дніпропетровського, Київського, Луганського, Сімферопольського національних університетів, м. Сум, Харкова тощо.

Проте слід відзначити, що певні матеріали, які стосуються фізкультурно-спортивного краєзнавства, накопичені на кафедрах спортивно-педагогічного циклу. Поряд з вже наявною, хоча і невеликою за обсягом літературою з означеної тематики, нещодавно вийшли книги Москаленко Д.В. История футбола в Днепропетровске. – В 3-х кн. – Днепропетровск, 2011, 2012; Спортивна Дніпропетровщина: 2012 / Дніпропетровська обласна державна адміністрація, управління у справах фізичної культури та спорту, 2012; Сушко Р.О., Волошин А.П. Жіночий баскетбол України. Аналітичний погляд крізь призму БК «Динамо» Київ. – К.: «МП Леся», 2012; статті Волосунової І., Саленко Г. Развитие легкой атлетики на Днепропетровщине в довоенный период / І.Волосунова, Г. Саленко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2011. - № 3; Корогод Л.П. Основні напрями розвитку фізичної культури і спорту на Дніпропетровщині в 1920-30-х роках (до 80-річчя утворення Дніпропетровської області) / Л.П.Корогод // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. - № 2, тощо в яких розглядається фізкультурно-спортивний аспект історичного краєзнавства і які можуть бути використані у навчальному процесі.

Кафедрою спортивних ігор ДДІФКіС було проведено заход, присвячений 120-річчю з нагоди виникнення баскетболу, в тому числі його розповсюдження на Дніпропетровщині. У інституті практикується проведення зустрічей з представниками сфери управління фізичною культурою і спортом обласного і міського рівнів; видатними спортсменами, їх вшанування.

З особистих бесід відомо також про існування інтересних фотоматеріалів, газет, нагород тощо у багатьох представників науково-педагогічного складу та співробітників інституту. На жаль, музей спортивної слави ДДІФКіС припинив своє існування ще у 90-х роках минулого століття.

Проте гуманітарна, зокрема краєзнавча складова спортивної науки, без якої остання виглядає неповною, актуалізується дедалі більше. Дослідження свідчать, що історія фізкультурно-спортивного руху Дніпропетровщини багата яскравими фактами і особистостями.

Історія фізичної культури і спорту Дніпропетровщини, життєвий шлях і досягнення її видатних спортсменів, спортивних педагогів, науковців, організаторів, управлінців сфери фізичної культури і спорту – ось ті унікальні матеріали, які здатні зробити навчальний процес захоплюючим, а виховання нашої молоді – збагатити прикладами для наслідування.

Можна з певністю стверджувати, що Дніпропетровськ пережив важкі часи дев'яностих років, переосмислив своє місце в державі й набирає темпи для подальшого стійкого поступу. Світові реалії епохи глобалізації вимагають суттєвої мобілізації внутрішніх зусиль міста і його мешканців для того, щоб не втратити нарощений потенціал, зберегти динаміку розвитку й зуміти ефективно вписатися у світову економічну та культурну систему.

На сучасному етапі фізична культура і спорт стали всеосяжним соціальним явищем, здатним впливати на все суспільство в цілому і на всі суспільні структури; вони мають відношення до всіх аспектів суспільного життя – політичного, економічного, культурного, соціального, технологічного – і водночас впливають на повсякденне життя індивідів, які утворюють новітнє суспільство.

Таким чином, фізична культура і спорт стали важливими способами творення і виявлення національної ідентичності й боротьби між співтовариствами. Чемпіон, рекордсмен, олімпієць стали складовими національного надбання. Фізкультурно-спортивна діяльність стала ознакою прогресу, а держава, підтримуючи цю галузь, підносить свій імідж. З огляду на дані реалії, проблема підготовки кадрів в галузі фізичної культури і спорту набуває особливої актуальності, потребує значної уваги до навчально-методичної, спортивно-педагогічного, громадсько-політичного аспектів професійної підготовки.

Галузь фізичної культури і спорту в Україні, і це підтверджує дослідження історії фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині, була однією з ключових при вирішенні завдань виховання молодого покоління, укріплення обороноздатності країни, згуртування суспільства, здійснення політичних впливів. А історичне краєзнавство, в тому числі і його фізкультурно-спортивний аспект, є важливою складовою підготовки спеціалістів галузі фізичної культури і спорту, формування їх патріотичних почуттів.

Історія Дніпропетровська продовжується. Безперечно, нові покоління впишуть ще багато яскравих сторінок у цей славний літопис, відчуваючи свою органічну єдність з рідним містом. Запорукою тому є досвід, нагромаджений ним за кілька століть, і щире прагнення дніпропетровців й надалі зберігати та розвивати свої кращі традиції, примножувати економічний, науковий і духовний потенціал, вносити гідний вклад у здійснення суспільних перетворень в Україні, прискорення її національного відродження, динамічного поступу, розквіту і процвітання.

ЛІТЕРАТУРА

Теоретико-методологічні основи історичного краєзнавства

- Болебрух А.Г. Краєзнавство як галузь історичної науки // Наддніпрянський історично-краєзнавчий збірник. – Вип. 1. – Матеріали Першої міжрегіональної історико-краєзнавчої конференції 8-9 жовтня 1998 р. м. Дніпропетровськ. – с. 4-8.
- Верменич Я.В. Мікроісторія як проблемне поле соціогуманітарних досліджень / Я.В. Верменич// Український історичний журнал. – 2010. № 4. – с. 156-169.
- Верменич Я. Нова локальна історія та історична регіоналістика: експлікація термінів // Регіональна історія України. – Вип. 1. – К., 2007. – с. 13-28.
- Верменич Я. Поняття «регіональна історія» як структурна модель територіальних досліджень // Регіональна історія України. – Вип. 2. – К., 2008. – с. 9-28.
- Верменич Я. Суб'єктивні межі й об'єктивні можливості історичного краєзнавства: деякі міркування щодо шляхів осмислення місцевої історії / Я.Верменич// Український історичний журнал. – 2008. - № 2. – с. 129-145.
- Костриця М.Ю. Географічне краєзнавство в системі загального краєзнавства / М.Ю. Костриця// Краєзнавство. – 2001. – № 1/4.
- Куделко С. Деякі питання сучасного історичного краєзнавства / С.Куделко // Краєзнавство. – 2008. – № 1/4 – с. 219-220.
- Корогод Л.П. Українознавство: зміст і значення в системі гуманітарної освіти / Л.П.Корогод// Спортивний вісник Придніпров'я. – 1999. - № 1. – с. 62-67.
- Леви Д. К вопросу о микроистории / Д.Леви // Современные методы преподавания новейшей истории. – Москва, 1996. – с. 171-184.
- Лихачев Д.С. Краеведение как наука и как деятельность /Д.С.Лихачев// Историческое краеведение в СССР: вопросы теории и практики. – К., 1991. – с. 3-4.
- Тронько П.Т. Краєзнавчий рух в Україні: шляхи подальшого розвитку /П.Т.Тронько// Український історичний журнал. – 2004. - № 2. – с. 82-93.

Яницький О.Н. Расширение исторического горизонта // Социологический журнал. – 2008. - № 4. – с. 150-151.

Красназнавча література.

Багалій Д.І. Історія Слобідської України. Харків, 1991.

Болсуновський С. Катеринослав – Дніпропетровськ 225: Видатні особистості та обличчя міста. – Дніпропетровськ, 2001.

Віхи музейної біографії: До 160-річчя заснування Дніпропетровського історичного музею імені Д.І.Яворницького / Н.І.Капустіна, В.М.Бекетова. – Д.: Герда, 2009.

Города Украины. Днепропетровск. Жемчужина Приднепровья. – М., 1998.

Гражданская война на Екатеринославщине (1918–1920 гг.) - Днепропетровск, 1968.

Дніпропетровськ. Віхи історії / Кер. авт. кол. Болебрух А.Г. – Дніпропетровськ, 2001.

Дніпропетровськ на рубежі тисячоліть. – Дніпропетровськ, 2001.

Днепропетровская область в годы Великой Отечественной войны Советского Союза (1941-1945 г.г.): Сборник документов и материалов. / Гл. ред. Стеценко А.Ф. – Днепропетровск, 1962.

Днепропетровску 200. Историко-публицистический очерк / Под общ. ред. Борщевского В.Я. - Днепропетровск, 1976.

Екатеринославщина в революции 1905-1907 гг. Документы и материалы. Днепропетровск, 1975.

Інтелігенція Дніпропетровщини у вирі репресій 30-х рр. // Історія України: маловідомі імена, події, факти. К., 1997.

Історія міста Дніпропетровська / За наук. ред. А.Г.Болебруха. – Дніпропетровськ, 2006.

Історія міст і сіл Української РСР. В 26 т. - Дніпропетровська область. - К., 1969.

- Кочергін І.О. Земське самоврядування Катеринославщини (персоно логічний вимір): Монографія. – Дніпропетровськ: Герда, 2011.
- Лазерник В.І. Озерка наша. Документально-публіцистичне видання /Під заг.ред. Г.А. Єфименка. – Дніпропетровськ, 2001.
- Мицик Ю.А. Козацький край (з історії Катеринославщини ХУ – ХУІІІ ст.). Дніпропетровськ, 1997.
- Немыкин А.К., Коцур В.М. Боевая слава Днепропетровщины. Очерки о героях Советского Союза. – Днепропетровск, 2000.
- Николенко Г. Вехи истории (К 200-летию г. Днепропетровска) - Днепропетровск, 1976.
- Старт в третье тысячелетие: Очерки о Приднепровье. – Днепропетровск, 2002.
- Стародубов А.Ф. Память истории: Екатеринослав (г.Днепропетровск) по литературе и воспоминаниям. – Днепропетровск, 2001.
- Тарасов К.К., Храпунов П.Ф. В те трудные годы. Днепропетровск 1941-1955 гг. - Днепропетровск, 1981.
- Чабан М.П. Діячі Січеславської «Просвіти» (1905-1921). Бібліографічний словник. Близько 670 імен. Наукове видання. – Дніпропетровськ, 2002.
- Шатров М. Город на трех холмах (книга о старом Екатеринославе) - Днепропетровск, 1969.
- Яворницький Д.И. История города Екатеринослава. - Днепропетровск, 1996.
- Історія міста Дніпропетровська / за наук. ред. А.Г.Болебруха – Д.: Грані, 2006.

Література з історії фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині

- Волосунова И., Саленко Г. Развитие легкой атлетики на Днепропетровщине в довоенный период / И.Волосунова, Г. Саленко // Спортивный вестник Приднэпров'я. – 2011. - № 3.
- Демер Г.С., Горбунов В.В. 70 лет советского спорта: люди, события, факты. – М., 1987.

- Енциклопедія олімпійського спорту України / За ред. В.М.Платонова. – К.: Олімпійська література, 2005.
- История Ленинского Коммунистического Союза Молодежи Украины / Бабко Ю.В. – рук. авт. кол., Яремчук Д.А., Бурбан В.Я., Журавлев М.С. и др. – Изд. 4-е., доп. – К., 1979.
- Історія міста Дніпропетровська / За наук. ред. А.Г.Болебруха. – Д.: Грані, 2006.
- Корогод Л.П. Основні напрями розвитку фізичної культури і спорту на Дніпропетровщині в 1920-30-х роках (до 80-річчя утворення Дніпропетровської області) / Л.П.Корогод // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. - № 2.
- Легкоатлети України. – 2-е вид. доп. і переробл. - / Белих М.О., Богачик П.Т., Синицький З.П. – К., 1979.
- Москаленко Д.В. История футбола в Днепропетровске. – В 3-х кн. – Днепропетровск, 2011, 2012.
- Очерки истории профессиональных союзов украинской ССР / Рук. авт. кол. Бабенко Ю.В. – К., 1983.
- Савицкий П.Ф. Массовое физкультурное движение в Украинской ССР. – К., 1983.
- Спортивна Дніпропетровщина: 2012 / Дніпропетровська обласна державна адміністрація, управління у справах фізичної культури та спорту, 2012.
- Сушко Р.О., Волошин А.П. Жіночий баскетбол України. Аналітичний погляд крізь призму БК «Динамо» Київ. – К.: «МП Леся», 2012.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Актуальний – важливий для даного часу; який відповідає найважливішим потребам сучасності, злободенний.

Аналіз і синтез – розклад, розчленування і з'єднання, складання. Діалектично суперечливі процеси мисленого або практичного розчленування на складові частини – аналіз і возз'єднання цілого з частин – синтез; взаємопов'язані і взаємозумовлені логічні методи наукового пізнання, що виникли на основі практичної діяльності людей, їхнього досвіду. Єдність аналізу і синтезу забезпечують об'єктивне, адекватне відображення дійсності. Аналіз і синтез у навчанні – застосування у навчальному процесі логічних прийомів, згідно з якими предмети і явища під час їх вивчення розглядаються за окремими ознаками (аналіз) і навпаки, в єдності їхніх частин (синтез). Аналіз і синтез пронизують собою весь навчальний процес, оскільки мислення студентів є аналітико-синтетичною діяльністю головного мозку.

Бібліографія – 1).Науковий, систематизований опис книг та інших видань; список літератури (книжок і статей) на яку-небудь тему або з якої-небудь галузі знань. 2).Наука про способи систематизованого опису і обліку складання (списків) книг та інших видань. 3).Відділ журналу або газети, в якому публікують списки наукових видань, анотації до них та рецензії на книжки.

Визначення поняття (дефініція) – процес з'ясування змісту поняття, тобто знаходження відмінних істотних ознак предметів, узагальнених у даному понятті; визначенням (дефініцією) називається й виражений словом результат цього процесу.

Викладання – діяльність викладача в процесі навчання. Воно полягає у постановці перед студентами пізнавального завдання, повідомленні нових знань, організації лекційних і практичних занять, керівництві роботою студентів по засвоєнню, закріпленню й застосуванню знань, умінь і навичок.

Вища освіта – рівень освіти, що її одержують на базі середньої у вищих навчальних закладах і який підтверджується офіційно визнаними документами (дипломами, сертифікатами тощо). Вища освіта – результат засвоєння такої сукупності систематизованих знань і навичок діяльності, яка дає можливість спеціалістові самостійно і відповідально вирішувати дослідницькі і практичні завдання, творчо використовуючи й розвиваючи досягнення науки, культури, техніки. Прагматичне розуміння вищої освіти лише як набуття вищої за спеціальністю кваліфікації не цілком адекватне: мета вищої освіти – розвиток особистості, її інтелектуальних здібностей, моральних якостей. Специфіка вищої освіти – безпосередня взаємодія освіти й наукової діяльності, вивчення навчальних дисциплін на рівні, максимально наближеному до актуальних досягнень науки і практики, підвищені вимоги до соціально-громадянської і ділової підготовки випускників навчальних закладів.

Гуманітарна освіта – сукупність знань у галузі соціально-гуманітарних наук і пов'язаних з ними практичних навичок та вмінь; важливий засіб формування світогляду, відіграє велику роль у загальному розвитку людей, в їхньому розумовому й моральному вихованні. Розрізняють загальну та професійну гуманітарну освіту. Загальну гуманітарну освіту дає середня загальноосвітня школа. Загальну вищу гуманітарну освіту здобувають у вузах у процесі вивчення соціально-гуманітарних наук студенти всіх спеціальностей. Спеціальну (професійну) гуманітарну освіту в галузі філософських, історичних, філологічних, економічних, юридичних і педагогічних наук, різних видів мистецтва, культури тощо дають в основному університети й галузеві вузи.

Гуманітарний – такий, що має відношення до свідомості людини й людського суспільства.

Джерело (істор.) – писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження.

Джерелознавство – допоміжна історична дисципліна, що розробляє методику вивчення і використання писемних історичних джерел.

Діаграма – це графічне зображення, що наочно показує за допомогою ліній, геометричних фігур або малюнків співвідношення між різними величинами; один з типів наочності. В залежності від способу зображення показників, що порівнюються, застосовуються такі діаграми: *лінійні* (графіки) – нанесені на координатне поле відрізки певної довжини, верхні кінці яких з'єднані ломаною лінією; *прямокутні* – послідовний ряд прямокутників однакової ширини, розташованих вертикально (стовпчиком) або горизонтально (стрічкою); *кругові*, або секторні – круги, розділені на сектори; *ілюстровані* – ряд схематичних зображень певної величини. Перший і другий види діаграм використовуються при аналізі певного показника у різних об'єктів в один і той же час (напр.. збір зерна в таких-то регіонах в ... році) або у одного і того ж об'єкта за різний час (збір зерна в одному регіоні за ряд років). Кругові діаграми слугують для показу складу цілого, його поділ на частини (соціальний склад населення, структура держбюджету тощо).

Діалектико-матеріалістичний метод – фундаментальний, загальний метод наукового пізнання. Він визначає позицію дослідника, слугує основою інтерпретації співвідношення об'єкта і суб'єкта пізнання, результатів процесу пізнання. Цей метод виходить з визнання матерії як єдиної основи світу; загального взаємозв'язку предметів і явищ світу; руху і розвитку світу як результату дії його внутрішніх протиріч. Діалектико-матеріалістичний метод дозволяє досліднику об'єктивно підходити до явищ, що вивчаються; визнавати, що світ доступний для пізнання; розглядати явища, що вивчаються, у зв'язку з іншими явищами; враховувати взаємозалежність явищ; розглядати досліджувані явища у розвитку; вивчати предмет всебічно; включати всю людську практику у повне визначення предмету; виходити з конкретності істини; розкривати протиріччя й долати їх, знаходити основну ланку у низці подій.

Домашні завдання – складова частина навчального процесу, яка полягає у виконанні студентами за завданням викладача самостійної навчальної і практичної роботи після занять. Ця робота тісно пов'язується з заняттями, доповнює їх, сприяє більш глибокому і свідомому засвоєнню знань, умінь і навичок. Особливе значення мають завдання творчого характеру. Необхідно, щоб домашні завдання були доступними для студентів, містили елементи новизни й відкривали можливість для прояву самостійності. Поряд із спільними для всіх студентів домашніми завданнями практикуються також індивідуальні, мета яких – подолати відставання в чомусь або ж розвинути здібності окремих студентів.

Домашня (позааудиторна) навчальна робота студентів (самопідготовка) – форма організації навчання, самостійна, позааудиторними заняттями робота студентів з виконання навчальних завдань. Вона включає вивчення навчального матеріалу, який пояснювався на заняттях, самостійне вивчення нового матеріалу, самостійна робота з книгою, виготовлення наочних посібників, написання творчих робіт (рефератів, повідомлень) тощо.

Дослідження наукове – процес виробки нових наукових знань, один з видів пізнавальної діяльності. Характеризується об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю, точністю. Розрізняють два його взаємопов'язаних рівня: емпіричний і теоретичний. На першому встановлюються нові факти науки і на основі їх узагальнення формулюються емпіричні закономірності. На другому рівні висуваються і формулюються загальні для даної предметної галузі закономірності, що дозволяють пояснити відкриті раніше факти та емпіричні закономірності, а також передбачати майбутні події і факти.

Основними компонентами дослідження є: постановка завдання; попередній аналіз наявної інформації, умов і методів вирішення завдань даного класу; формулювання вихідних гіпотез; теоретичний аналіз гіпотез; планування і організація експерименту; проведення експерименту; аналіз і

узагальнення отриманих результатів; перевірка вихідних гіпотез на основі отриманих фактів і законів; отримання пояснень і наукових передбачень.

Класифікація досліджень може відбуватися на різних підставах. Найбільш розповсюдженим є розподіл досліджень на фундаментальні і прикладні, кількісні і якісні, унікальні і комплексні тощо.

Екзамени – у вищій школі проводяться з теоретичних предметів. Вони можуть бути вступними, семестровими (в середині навчального року), курсовими (наприкінці навчального року) і державними (після закінчення всього курсу вузу). Одним з видів перевірки та обліку знань студентів у вищих навчальних закладах є також заліки.

Екскурсія – пізнавальний вид діяльності, що позитивно впливає на активне сприйняття людиною нових знань; колективні подорожі, походи до визначних місць, музеїв, промислових підприємств, на історичні об'єкти з науковою, загальноосвітньою, культурно-освітньою метою. За змістом екскурсії бувають тематичними й комплексними.

Епоха – проміжок часу у розвитку природи, суспільства, науки, мистецтва, який має певні характерні особливості (напр., епоха первіснообщинного ладу, античності, середніх віків, нової доби).

Епоха історична – термін для позначення єдності якісного стану суспільної системи та історичного часу; категорія, в якій фокусується динамічний аспект соціального простору й часу, пов'язаного з діяльністю людей, їхньою соціальною активністю. Поняття „епоха історична” вживають для позначення своєрідності певного відтинку часу, історії; епоха історична охоплює весь конкретно-історичний зміст певного етапу історії. Вживається також для позначення подій, що відіграють вирішальну роль і пов'язані з принциповими якісними змінами в житті суспільства.

Іноді поняття „епоха історична” розглядається як таке, що фіксує поверхове, плинне в суспільному житті, те, що не повторювалося в минулому, не має значення для майбутнього (Гегель).

З поняттям епохи пов'язується також типове, істотне, спрямоване на підвищення соціально-політичної активності народних мас, зумовлене співвідношенням класових сил (В.Ленін).

Епоха історична може означати також час кризи, занепаду, краху; з цим поняттям пов'язують також вичленування певного моменту неповторності, безпрецедентності, дискретності соціального часу.

Ера – момент, від якого ведеться літочислення, а також сама система літочислення; в історії – великий відтинок часу, якому притаманні свої внутрішній зміст, історичні події, відмінні від попереднього.

Закон – 1) Встановлене найвищим органом державної влади загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу. 2) Необхідне, суттєве, стійке відношення між явищами, що повторюється. Закон виражає зв'язок між предметами, складовими елементами даного предмету, між властивостями речей, а також між внутрішніми властивостями речей.

Закономірність суспільна – стійкий взаємозв'язок явищ суспільного життя або етапів історичного процесу, що існує об'єктивно, повторюється і характеризує поступальний розвиток історії.

Зміст освіти – впливає з її основної функції – прилучити молодь до загальнолюдських і національних цінностей; це система наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, практичних вмінь і навичок та способів в діяльності, досвіду творчої діяльності, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими повинен оволодіти студент у процесі навчання. На зміст освіти впливають об'єктивні (потреби суспільства у розвитку робочої сили; розвиток науки й техніки, що супроводжується появою нових ідей, теорій і докорінними змінами в техніці й технології) та суб'єктивні (політика керівних сил суспільства, методологічні позиції вчених) фактори. Педагогічні вимоги до змісту освіти: зміст освіти повинен бути спрямований на досягнення основної мети виховання – формування гармонійно розвиненої, суспільно активної

особистості – громадянина України; зміст освіти повинен будуватися на науковій основі.

Знання – особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Виражаються знання у поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях, теоріях. Знання виконує важливі соціальні функції: матеріалізується у певні технічні винаходи і таким чином служить виробництву; перетворюється на переконання і є керівництвом до практичної дії. Знання, які передаються шляхом цілеспрямованого навчання, мають бути насамперед науковими. Невід’ємними якостями справжніх знань є їх систематичність, усвідомленість, осмисленість. Знання, виступаючи складовою світогляду людини, значною мірою визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди й переконання, вольові риси особистості, характер. Вони є одним з джерел нахилів і інтересів людини, необхідною умовою розвитку здібностей, обдарувань.

Ілюстративність у навчанні – вид наочності, який полягає у використанні на заняттях творів живопису, літератури, документів, кінофільмів і телепередач, а також доступних для демонстрації механізмів, обладнання чи відповідних моделей, макетів. Ілюстративність посилює емоційне сприйняття навчального матеріалу, збагачує знання й допомагає їх закріпленню; сприяє застосуванню різних методів й форм навчальної роботи. Ступінь застосування ілюстративності має бути педагогічно виправданим, оскільки зловживання нею може порушити логіку й систему навчання, негативно вплинути на активність розумової діяльності студентів.

Ілюстрація – те, що підтверджує, доповнює, пояснює положення, висловлене у друкованому або усному виступі. Ілюстрація буває *словесною* - конкретний приклад, факт дійсності, статистичні дані, документ, літературний образ, уривок з мемуарної, художньої літератури, і *наочна* - малюнок, фотографія, схема, діаграма, екранний і звуковий посібник та інші види наочності. Застосування ілюстрації має важливе значення у

навчальному процесі, оскільки сприяє кращому розумінню, засвоєнню і запам'ятовуванню навчального матеріалу. При цьому доцільно поєднувати словесні і наочні ілюстрації, різноманітні їх. При використанні ілюстрацій у навчальному процесі важливо звертати увагу на їх достовірність, емоційну насиченість, і в той же час дотримуватися почуття міри, не перевантажувати заняття ілюстраціями, щоб не відволікати студентів від основного його змісту.

Індивідуалізація процесу навчання – організація навчально-виховного процесу, при якій вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності студентів, рівень розвитку їх здібностей до навчання, графік спортивно-тренувального процесу. Мета індивідуалізації процесу навчання полягає в тому, щоб забезпечити максимально продуктивну роботу всіх студентів, і має здійснюватися на всіх етапах навчання й головним чином під час засвоєння нових знань. Індивідуалізація процесу навчання передбачає перспективне планування вивчення навчального матеріалу.

Інтеграція – об'єднання чого-небудь у єдине ціле; сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням в ціле раніше різнорідних частин та елементів; соціальна інтеграція означає наявність упорядкованих відносин між індивідами, групами, організаціями, державами тощо. Процеси інтеграції можуть мати місце як в рамках системи, що вже склалася (в цьому випадку вона веде до підвищення рівня її цілісності та організованості), так і при виникненні нової системи з раніше розрізнених елементів. Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. В ході процесів інтеграції в системі збільшується обсяг та інтенсивність взаємозв'язків та взаємодій поміж елементами, зокрема надбудовуються нові рівні управління.

Інформаційно-навчальне середовище – сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між студентами, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності студента за умови наповнення

компонентів середовища (різні види навчального, демонстраційного обладнання, програмні засоби й системи, навчально-наочні посібники тощо) з предметним змістом певного навчального курсу.

Інформація – одне з загальних понять науки; в широкому розумінні – нові відомості про навколишній світ, одержувані в результаті взаємодії з ним.

Історія – оповідь про минулі події, дослідження, знання – навчальний предмет, змістом якого є ознайомлення з процесом розвитку людського суспільства, його матеріальної і духовної культури, підведення до розуміння історичних закономірностей.

Історіографія – 1. Наука, що вивчає розвиток і нагромадження знань з історії суспільства, а також історичні джерела. 2. Сукупність історичних творів, що стосуються певного періоду, або якої-небудь проблеми; історична бібліографія.

Історизм – принцип підходу до дійсності як такої, що змінюється у часі і розвивається. Сутність цього принципу полягає в тому, що дослідник повинен простежувати основний історичний зв'язок, дивитися на кожне питання з точки зору того, як це явище в історії виникло, які головні етапи в своєму розвитку це явище проходило, і з точки зору цього його розвитку дивитися, чим воно стало тепер.

Принцип історизму виходить не просто з руху об'єктивного світу, не просто з його змінювання (мінливості) у часі, але саме з його розвитку. Об'єкт розглядається, по-перше, з точки зору його внутрішньої структури, при цьому не як механічна множина окремих елементів, зв'язків, залежностей, а як органічна сукупність цих структурних складових, як внутрішньо взаємопов'язане і функціонуюче ціле, як система; по-друге, з точки зору процесу, тобто наступних у часі сукупності історичних зв'язків і залежностей його внутрішніх складових; по-третє, з точки зору виявлення і фіксування якісних змін в його структурі в цілому; по-четверте, з точки зору розкриття закономірностей його розвитку, законів переходу від одного

історичного стану об'єкту, що характеризується одною структурою, до іншого історичного стану, що характеризується вже іншою структурою.

У відповідності з принципом історизму процеси розвитку об'єктивного світу повинні розглядатися в тому вигляді, в якому вони відбувалися у дійсності. Принцип історизму співпадає з найвищою науковою об'єктивністю, виключає перекручення історії, архаїзацію сучасності і модернізацію минулого. Будь яке явище, предмет можуть бути зрозумілими і правильно оцінені лише при умові розгляду їх у конкретних історичних умовах і зв'язках. Принцип історизму, вся його система вимагає, щоб кожне явище (процес, предмет, положення) розглядалося лише у зв'язку з іншими, лише у зв'язку з конкретним досвідом історії. Отже, принцип *історизму* вимагає розгляд даного явища у конкретній історичній обстановці, діалектичному взаємозв'язку з оточуючими умовами, з попередніми і наступними подіями.

При оцінці діяльності учасників історичних подій неприпустимі модернізація, висування до історичних діячів вимог, обумовлених сучасним рівнем суспільного розвитку. Історичні заслуги оцінюються не по тому, чого не дали (або не здійснили) історичні діячі з позицій сучасних вимог, а по тому, що вони дали (здійснили) нового у порівнянні зі своїми попередниками. Без історичного підходу до явищ минулого і сучасності неможливе їх наукове вивчення.

Історична свідомість – одна з категорій історичної науки яка характеризує процес визрівання та самоусвідомлення суспільством своєї суті, свого „Я”; одна з форм суспільної свідомості, що дає змогу людству осмислено відтворювати, реконструювати свій поступальний рух у часі і просторі; раціональний досвід, накопичений людством у процесі його соціально свідомої природоперетворювальної діяльності, найвища духовна й етична цінність людини.

Поява розвиненої історичної свідомості – надзвичайна подія в історії світової культури, оскільки в ній зафіксовано усвідомлення суспільним

індивідом того факту, що його існування можливе лише в спадкоємній пам'яті історії, за допомогою якої він отримує зміст і засіб жити і мислити. Образно кажучи, історична свідомість – це духовний місток, перекинутий через прірву віків, який веде людину з минулого в майбутнє.

Картограма – карта, на якій за допомогою штрихування (різної густоти) або кольору (інтенсивності) відображаються будь-які показники (напр., щільність населення, розмах страйкового руху тощо).

Карти (мапи) навчальні – один з видів наочності. Великий пізнавальний матеріал, наочність роблять карти незамінним посібником у навчанні. У навчальному процесі використовуються головним чином історичні, політичні, економічні карти. На них за допомогою різних умовних знаків, різних кольорів, штрихування відображаються політико-адміністративний розподіл світу, окремих регіонів або країн, родовища корисних копалин, розташування господарських і культурних об'єктів, події і явища минулого і сучасності.

Категорії історичної науки – універсальні, всезагальні форми історичної діяльності, мислення та свідомості людей. Категорії історичної науки – поняття полісемантичне: воно може мати своїм змістом: а).основні форми історичної життєдіяльності (спільнота, культура, цивілізація, формація тощо) і роди соціально-історичного буття людей (економіка, соціальна сфера, політика, духовне життя); б).форми історичного мислення, що використовуються людьми інстинктоподібно, поза їх свідомістю; в).наріжні характеристики історичного пізнання, що досягаються істориками як найзагальніші й фундаментальні поняття історії як науки; г).форми історичної самосвідомості.

Конспект – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції тощо. Конспект складається з плану, стисло викладених основних положень, фактів і прикладів. Конспектування є одним із способів активізації пізнавальної діяльності студентів. У процесі конспектування студенти вчаться виділяти головне з прочитаного і почутого, коротко, чітко й

послідовно викладати матеріал, встановлювати зв'язок між окремими думками. Конспектування розвиває логічне мислення і вдосконалює культуру мови.

Консультація навчальна – пояснення викладача студентам з будь-якого питання. Проводиться у формі співбесіди індивідуально чи з групами, в позанавчальний час за певним графіком чи в міру потреби – після завершення вивчення розділу програми, у процесі його вивчення і особливо в період підготовки до екзаменів. Консультація сприяє кращому усвідомленню складних для студентів питань, а також поглибленню їхніх знань і розвитку наукових інтересів.

Контрольна робота – письмова робота, за допомогою якої перевіряються знання студентів; проводиться звичайно після вивчення теми чи розділу курсу, в кінці семестру (навчального року) й на екзамені. Контрольна робота формує у студентів самостійність мислення, стимулюючи до логічного викладу матеріалу, використання знань у нових поєднаннях.

Концепція історична – головний задум, провідна ідея історичного дослідження, за допомогою якої обґрунтовується вибір об'єкта пізнання, здійснюється первинне формулювання проблеми, аргументація найпринциповіших понять, які в сукупності утворюють чітку пояснювальну схему, своєрідний „каркас” гіпотези історичної або теорії.

В концепції історичній відображається загальне бачення конкретного об'єкта пізнання в контексті інших досліджень з погляду більш загальних методологічних стратегій, що пов'язані з філософсько-історичними засадами.

Краєзнавство – освітньо-виховна робота, яка полягає у всебічному вивченні на заняттях і в позааудиторній роботі частини країни (області, міста, району тощо). Основним заняттям краєзнавства є вивчення природи, населення, господарства, історії та культури рідного краю з пізнавальною, науковою, навчальною, виховною, практичною метою. Краєзнавчий матеріал на заняттях допомагає розкриттю загальних закономірностей явищ, які

вивчаються, підвищує інтерес і сприяє поглибленому розумінню навчального предмета, збагачує студентів знаннями про свій край.

Лекція – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу тощо. Лекції бувають навчальними (одна з основних форм навчального процесу й один з основних методів викладання у вузі) і публічними (одна з основних форм пропаганди й поширення наукових знань). Головні вимоги до лекції: науковість, доступність, єдність форми й змісту, емоційність викладу, органічний зв'язок з іншими видами навчальних занять – семінарами, практичними заняттями тощо.

Література – 1) Уся сукупність наукових, художніх та інших творів того чи іншого народу, періоду або людства. 2) Сукупність друкованих творів певної галузі знань, з певного питання; бібліографія.

Мета (ціль) навчання – ідеальне передбачення кінцевих результатів навчання. Процес навчання переслідує три основні групи взаємопов'язаних цілей: 1) освітня – озброєння студентів науковим знаннями, спеціальними і загальнонавчальними вміннями, навичками; 2) розвиваюча – розвиток мови, мислення, пам'яті, творчих здібностей, рухової та сенсорної систем; 3) виховна – формування світогляду, моралі, естетичної культури тощо.

Метод – шлях дослідження чи пізнання – спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта, сукупність прийомів та операцій практичного та теоретичного освоєння дійсності.

Методика – 1) Сукупність методів і засобів досягнення окресленої мети в дослідженні наукової проблеми. Методичного забезпечення історичного дослідження досягають шляхом виконання усіх методів і принципів, як загальнонаукових, спеціально-історичних, так і допоміжних. Методика історичної праці розпочинається зі структури її побудови, з'ясування стану розробки та визначення поставленої мети. Виконання завдання здійснюється на підставі принципів історизму й об'єктивності, логічності й усебічності, які дають можливість адекватно відобразити

процеси історичної реальності. Методика зумовлює комплексне застосування методів: проблемно-хронологічного, проблемно-тематичного, ретроспективного ставлення до об'єкта дослідження, конкретно-соціологічного й статистичного. Методичні прийоми використовуються в історичному дослідженні залежно від конкретної проблеми. Їх цілеспрямоване застосування сприяє залученню широкої джерельної бази до всебічного обґрунтування конкретної проблеми історичного дослідження.

- 2) Сукупність методів навчання чому-небудь, практичного виконання.
- 3) Наука про методи навчання.

Методика історичного дослідження – спеціальна галузь історичної науки, що розробляє конкретні способи і методи науково-дослідницької роботи. Безпосередньо пов'язана з *методологією*, предметом історичної науки, що вивчає закономірності суспільного розвитку в їх конкретних виявах, у практичному втіленні в діях людей, партій, державних органів влади тощо. Методика історичного дослідження залежить від стану і розвитку *історіографії*, джерелознавства, інших спеціальних і допоміжних історичних дисциплін.

Для досягнення творчих завдань історик використовує різні методи дослідження, які можна поділити на три підгрупи: загальнонаукові, специфічно-історичні та міждисциплінарні. До загальнонаукових належать історичний, логічний і метод класифікації (систематизації). Особливо важливе значення в історичному дослідженні мають власне історичні методи: хронологічний, хронологічно-проблемний, проблемно-хронологічний, синхронічний, діахронний (метод періодизації), порівняльно-історичний, ретроспективний, метод актуалізації (складання прогнозів, практичних рекомендацій на підставі історичного досвіду) тощо. Історики-дослідники використовують ще міждисциплінарні методи, які застосовуються фахівцями інших наук: статистичний, математичний, системно-структурний, структурно-функціональний. Під час вивчення подій і процесів недавнього минулого, учасники яких ще живі, використовується метод конкретних

соціологічних досліджень (анкетування, опитування, спостереження тощо). Коли доводиться вивчати і враховувати настрої людей у здійсненні певних подій, історик використовує методи соціальної психології. Проте тільки комплексне застосування різних методів, що відповідає темі та характеру дослідження, забезпечити успішне її висвітлення.

Методичний – суворо послідовний, систематичний; такий, що точно додержується плану.

Методологія – 1) Вчення про методи пізнання й перетворення світу. 2) Сукупність методів, що використовується в будь-якій науці. 3) Сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в конкретній науці.

Це вчення про структурну побудову, логічні конструкції, методи і принципи розв'язання наукової проблеми, конкретніше – вчення про основоположні принципи побудови, форми і засоби наукового пізнання дійсності. Методологія базується на сукупності принципів і методів, застосування яких у конкретному науковому дослідженні дає можливість розв'язати певну проблему.

Основоположними принципами історичного наукового дослідження є історизм та об'єктивність, що в сукупності з відповідними методами становить методологічну основу.

Відповідно до принципу історизму процеси розвитку об'єктивного світу мають розглядатися в тому вимірі, в якому вони відбувалися в дійсності, тобто, історизм збігається з науковою об'єктивністю.

Об'єктивність – принцип підходу до характеристики, аналізу будь-якого явища історичного факту з позицій об'єктивного пізнання дійсності, незалежно від класових, партійних чи інших класифікацій. Цей принцип потребує від історика дослідження подій, фактів тільки на підставі наукового підходу і зіставлення кількох аналогічних фактів, щоб з найбільшою вірогідністю об'єктивно підійти до його оцінки.

Методологія наукового дослідження забов'язує історика використовувати численні методи та принципи, які умовно поділяються на загальнонаукові, специфічно-історичні і міждисциплінарні.

Музей – культурно-освітній та науково-дослідницький заклад, що збирає, вивчає, експонує та зберігає пам'ятки матеріальної й духовної культури, природничо – наукові колекції тощо.

Навчальна програма – в системі навчання документ, що визначає зміст і обсяг знань, умінь, навичок, які необхідно засвоїти з кожного навчального предмета, а також зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання. Основні принципи побудови навчальної програми: відповідність змісту сучасним досягненням науки, техніки й культури, соціальним цілям виховання студентів і розвитку їхніх творчих здібностей; наступність у вивченні матеріалів; взаємозв'язок між навчальними предметами. Зміст освіти, що визначається навчальною програмою, конкретизується в підручниках, навчальних посібниках і методичних вказівках.

Навчальний процес – система організації навчально-виховної діяльності, в основі якої – органічна єдність і взаємозв'язок викладання й учіння; спрямована на досягнення цілей навчання і виховання. Визначається навчальними планами, навчальними програмами, а також планами виховної роботи відповідних навчальних закладів, включає всі види обов'язкових навчальних занять (лекції, семінари, практичні заняття, консультації тощо) і позааудиторної роботи. Навчальний процес у кожному навчальному закладі має специфічні особливості й організується відповідно до його типу й профілю, до форми навчання (денної, вечірньої, заочної та ін.), а також системи навчання.

Навчання – цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини. Навчання – процес двосторонній: діяльність студента – учіння і діяльність викладача – викладання. Навчання виконує центральну функцію в розумовому розвитку й підготовці студентів до праці. Зміст навчання зумовлюється рівнем розвитку

наук і соціального досвіду людства, методи і форми – віковими та індивідуальними відмінностями студентів, потребами суспільства і системи освіти передати своїм вихованцям максимум знань і умінь в історично короткі строки. В структурі навчального процесу виділяють такі його елементи (ланки): постановка проблеми й усвідомлення пізнавальних завдань; сприймання предметів і явищ, формування понять, спостережливості, уяви й мислення студентів; закріплення і систематизація знань, формування умінь і навичок; застосування знань умінь і навичок; аналіз досягнень студентів, перевірка та оцінка їхніх знань, досягнутого рівня розумового розвитку. Основними результатами навчання, яке починається з раннього дитячого віку і триває протягом усього життя людини як у вигляді організованої освіти, так і шляхом самоосвіти, є освіта (загальна, політехнічна, професійна тощо), розвиток і виховання людини.

Наочність навчання – один з принципів дидактики, ще передбачає демонстрацію слухачам тих або інших об'єктів, їх зображень, формування в свідомості людини їх образів, тобто уяви про них. Наочність навчання досягається за рахунок змістовної, яскравої розповіді викладача, за допомогою демонстрації конкретних натуральних предметів (або їх зображень), карт, діаграм, схем тощо.

Наукові студентські товариства (НСТ) – добровільні студентські об'єднання, що організуються у вузах з метою залучення студентів до науково-дослідної роботи. Є важливим засобом підвищення якості підготовки й виховання спеціалістів, здатних творчо застосовувати у практичній діяльності досягнення науково-технічного й культурного прогресу.

Об'єкт і предмет дослідження – 1) Об'єкт – це пізнавана дійсність, що існує поза свідомістю людини і незалежно від неї; явище, предмет, особа, на які спрямована певна наукова діяльність, увага тощо (предмет наукового дослідження, спеціальної зацікавленості, компетенції, взятий в його цілісності). 2) Предмет – це складова частина об'єкту (явища, процесу,

певна галузь діяльності особи, певний період), окрема підсистема об'єкту, обрана для дослідження і обмежена за конкретними якісними, кількісними, часовими, просторовими показниками, але така, що зберігає в собі його базові ознаки, характер взаємозалежностей і зв'язків. Основна структурна відмінність предмета від об'єкта полягає в тому, що в предмет входять лише головні, найбільш істотні (з точки зору даного дослідження) якості й ознаки.

Об'єкт і предмет історичної науки – 1) *Об'єкт історичної науки* – історична дійсність, процес, події, явища і фрагменти історичного розвитку, його дійові особи, вся сукупність умов, що характеризують життя суспільства і впливають на нього, тобто все, на що спрямовано пізнавальну функцію історичної науки. Домінантним об'єктом історичної науки є сам суб'єкт історичного процесу, тобто його рушій, творець, а в цій ролі виступають люди та результати їхньої діяльності. Ці результати віддзеркалюються в природно-історичних фактах, речових, писемних та усних пам'ятках, які в ході історичного пізнання набувають функції історичного джерела. Між історичним джерелом та історичним фактом завжди стоїть історик, його науково-пізнавальна діяльність. Історичні факти, на відміну від природознавчих, здебільшого не піддаються спостереженню, живому сприйняттю, вони не можуть відтворюватись експериментально, мають уривчастий і вибірковий характер. Отже, емпіричну базу історичного пізнання становлять не самі джерела, а історичні факти, які виникли на підставі наукового, критичного дослідження усїєї сукупності та розмаїття історичних джерел.

Таке загальне визначення об'єкта історичної науки та його коментар дають ключ для конкретизації об'єкта кожного компонента й кожної галузі історичного знання, кожного реального історичного дослідження. Так, об'єктом політичної історії постає опосередкована в історичних фактах діяльність політичних партій, рухів, об'єднань, їхніх лідерів, державних установ, політичний устрій певної країни або групи країн. Об'єктом історії української культури є історичні факти, що відображають розвиток освіти,

науки, літератури, мистецтва, діяльність інтелігенції, культурно-освітніх і мистецьких установ та інституцій, політику держави в царині культури, духовності. Об'єкт історії міжнародних відносин – діяльність державних та міждержавних інституцій у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин, дипломатичних служб, їх діячів, що знайшла відображення у відповідних джерелах та історичних фактах.

Об'єкт історичної науки – це насамперед об'єкт історичного пізнання. Його визначення належить до методологічних засад історичного дослідження і відіграє важливу роль у пошуку джерел, їх опрацюванні, критиці, інтерпретації, встановленні достовірності історичного знання.

2) *Предмет історичної науки* – провідні тенденції й закономірності історичного розвитку природи і суспільства у всіх виявах, аспектах, хронологічній наступності від найдавніших часів до наших днів. Таке загальне визначення предмету історичної науки конкретизується стосовно кожної її галузі, кожної історичної дисципліни. Зокрема, предметом всесвітньої історії є певні просторові, часові межі та закономірності розвитку всього людства (всесвітньо-історичні) або його частини (локально-історичні або регіональні) в контексті глобальних тенденцій цілісності світу. Предметом історії України є провідні тенденції етногенезу українського народу, його діяльності в усіх сферах суспільного, державно-політичного, соціально-економічного й духовного життя на всіх етапах історичного розвитку. Предметом історіографії є закономірності зародження й розвитку історичних знань, історичної науки в цілому. Ще ретельніше окреслюється предмет кожного конкретного історичного дослідження, що зумовлено як специфікою його теми чи проблеми, особливостями об'єкта пізнання і джерельної бази, цілями й метою дослідження, так і його географічними та хронологічними межами, дослідницькими методами. Так, предметом дослідження Української національної революції 1648-1676 рр. є закономірності національно-визвольних змагань українського народу та його

провідної сили – козацтва у боротьбі за волю, незалежність і національну державність.

Предмет історичної науки охоплює власне історію, історіографію, теорію історії. Історія не тільки реконструює історичний процес, описує й пояснює події, факти та явища минулого, а й осмислює їх, забезпечує певний рівень теоретичного знання. Тому як предмет історичної науки постають не самі факти й події, а їх причинно-наслідкові зв'язки, взаємозумовленість і взаємопов'язаність, що й дає змогу розкривати об'єктивну логіку історичного процесу в просторово-часових межах, простежувати його тенденції і закономірності. Мають свої особливості визначення предмета історичного пізнання і самого знання як відповідних етапів розвитку знань і науки в цілому. Від предмета історії невіддільні методи пізнання та осмислення історичних явищ. Саме ж історичне пізнання спирається на факти минулого й сучасності, які на підставі дослідження відповідних джерел відображають об'єктивний процес розвитку суспільства, і цим предмет історичної науки тісно пов'язаний з її об'єктами.

Отже, історична наука досліджує закономірності, провідні тенденції історичного розвитку природи й людського суспільства, результати діяльності людей, вивчає та узагальнює історичний досвід. Правильне розуміння та окреслення предмету історичної науки, кожного дослідження є важливою передумовою реалізації наукових знань.

Олімпіади – змагання студентів у виконанні певних позааудиторних і позавузівських завдань ускладненого загальноосвітнього характеру. З ряду навчальних предметів проводяться всеукраїнські і міжнародні олімпіади.

Освіта – духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, тобто процес формування обличчя людини. При цьому головним є не тільки обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, уміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями. Під *освітою* розуміється процес і результат

удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. Спеціальні і професійні знання можуть розглядатися як освіта в справжньому значенні цього слова тільки в тому випадку, коли вони пов'язані з загальною освітою. Освіта як захист проти сил, що „знеособлюють” людину, в демократичному суспільстві стає питанням як для окремих людей, так і для всього суспільства в цілому. Розрізняють загальну і спеціальну освіту. Загальна освіта (початкова і середня) дає знання, прищеплює уміння і навички, потрібні кожній людині у повсякденному житті. Спеціальна освіта озброює людину знаннями, уміннями та навичками, необхідними для працівника певної галузі.

Патріотизм – одне з найглибших громадських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотизму – важлива складова виховної діяльності як школи, так і вузу. У процесі вивчення різних навчальних предметів у студентів формуються патріотичні погляди й переконання.

Період – 1) Проміжок часу, обмежений певними датами, подіями тощо. 2) Певна фаза, стадія чого-небудь; історичний етап у суспільному або культурному розвитку країни, народу, що характеризується визначними подіями, явищами або процесами. 3) Проміжок часу, протягом якого відбувається якийсь регулярно повторюваний процес або рух, тривалість.

Періодика – періодична преса: видання, що виходять друком регулярно, через певні визначені проміжки часу.

Періодичний – 1) Який відбувається, настає через певні проміжки часу, повторюється час від часу; систематичний. 2) Який виходить друком регулярно, через певні визначені проміжки часу (про газети, журнали тощо). 3) Який закономірно повторюється через певні однакові проміжки часу.

План – 1) Задум, проект, що передбачають хід, розвиток чого-небудь; текст, документ із викладом такого задуму, проекту; заздалегідь накреслена програма господарських, культурних, оборонних та інших заходів, що передбачає порядок і термін здійснення їх; текст, документ із викладом такої програми заходів. 2) Порядок розміщення частин якого-небудь викладу, його композиція.

Реферат – 1) Короткий виклад (усний чи письмовий) основних положень учення, наукової праці, дослідження або змісту книги; 2) Доповідь на певну тему, що містить огляд друкованих джерел.

Самоосвіта – освіта, здобута в процесі самостійної роботи, без проходження систематичного курсу навчання у стаціонарному навчальному закладі. Найбільш розповсюдженою формою самоосвіти є читання і вивчення літератури, набуття практичного досвіду.

Самостійна навчальна робота студентів – різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності студентів, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданням викладача, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі. Реалізація цих настанов вимагає від студента активної розумової діяльності, самостійного виконання різних пізнавальних завдань, застосування раніше засвоєних знань. Найбільш поширені види самостійної навчальної роботи студентів – праця з підручниками, навчальними посібниками, дидактичними матеріалами, персональним комп'ютером, написання рефератів, конспектування, самостійна дослідницька діяльність тощо. За дидактичною метою самостійну навчальну роботу студентів можна поділити на підготовчу, спрямовану на засвоєння нових знань, тренувальну, узагальнююче-повторювальну й контрольну. Найбільш широко самостійна навчальна робота студентів застосовується під час закріплення і вдосконалення знань, умінь та навичок. Для перевірки знань, умінь та навичок студентів використовуються різноманітні контрольні роботи. Мають самостійний характер усі види творчих робіт. Завдання для самостійної

навчальної роботи студентів можуть бути фронтальними та індивідуальними. У всіх випадках завдання, які виносяться на самостійну навчальну роботу студентів, даються з урахуванням їхніх особливостей і пізнавальних можливостей. Система таких робіт передбачає обґрунтовану послідовність, ускладнення їхнього змісту й міри самостійності дій студентів. Педагогічна ефективність самостійної навчальної роботи студентів значною мірою залежить від якості керівництва нею з боку викладача. Він опрацьовує систему завдань і чітко визначає мету кожного, навчає студентів раціональним прийомам розумової праці, інструктує студентів перед виконанням завдання, спостерігає за ходом аудиторної самостійної навчальної роботи, своєчасно надає допомогу студентам у подоланні труднощів і виправленні помилок, підводить підсумки, аналізує і оцінює результати кожної роботи.

Систематичний – 1) Який являє собою систему, побудований, упорядкований за певним планом, систематизований. 2) Який спирається на певну систему; суворо планомірний; логічно впорядкований, стрункий, послідовний (про виклад думок). 3) Постійний, регулярний, періодичний.

Статистика – 1) Наука, яка вивчає кількісні зміни у розвитку людського суспільства, народного господарства і займається обробкою цих числових досліджень з науковою і практичною метою. 2) Облік в якій-небудь галузі народного господарства, суспільного життя, що здійснюється методами цієї науки, а також дані цього обліку.

Структура – сукупність сталих зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних якостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах.

Структурно-функціональний аналіз – один з принципів системного дослідження соціальних явищ і процесів як структурно розчленованої цілісності, в якій кожний елемент структури має певне функціональне призначення. Структурними утвореннями суспільства виступають суспільно-економічна формація; матеріальне і духовне виробництво; базис і надбудова;

економічні, політичні відносини; соціально-економічні, політичні і культурні інститути тощо. Поняття функції має при цьому два значення: службова роль („призначення”) одного з елементів соціальної системи по відношенню до іншого або до системи в цілому; залежність в рамках даної системи, при якій зміни в одній частині є похідними (функцією) від змін в іншій її частині (напр., зміни у співвідношенні міського і сільського населення як функція індустріалізації тощо). В цьому розумінні функціональна залежність може розглядатися як вид детермінізму.

Детермінізм – філософське учення про об’єктивний закономірний взаємозв’язок і взаємообумовленість явищ матеріального і духовного світу. Фундаментальним положенням детермінізму є положення про існування причинності, тобто такого зв’язку явищ, в якому одне явище (причина) при певних умовах з необхідністю породжує, виникає, спричиняє інше явище (наслідок).

Дослідження функціональних зв’язків і залежностей обох типів є одним з завдань соціологічних теорій, що ґрунтуються на синтезі теоретичного аналізу та емпіричних досліджень.

Структурно-функціональний аналіз органічно пов’язаний з принципом історизму, соціально-економічного детермінізму, розгляду явищ в їх внутрішній суперечливості та іншими принципами, що у своїй сукупності утворюють діалектико-матеріалістичну методологію вивчення соціальних явищ.

Теорія – 1) Комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення та пояснення будь-якого явища; найвища, найрозвинутіша форма організації наукового знання, що дає цілісну уяву про закономірності і суттєві зв’язки певної галузі дійсності – об’єкта даної теорії. За своєю побудовою теорія представляє внутрішньо диференційовану, але цілісну систему знання, яку характеризує логічна взаємозалежність елементів, виводимість змісту теорії з певної сукупності тверджень та понять – вихідного базису теорії – за певними логіко-методологічними принципами і

правилами. 2) Логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, яке ґрунтується на глибокому проникненні в суть досліджуваного явища та розкриває його закономірності. 3) Сукупність узагальнених положень, які становлять певну науку чи розділ науки; загальні засади певної науки, а також абстраговане знання цих засад.

Термін – 1) Проміжок часу, визначений, установлений для чого-небудь; строк; дата. 2) Слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо.

Термінологія – сукупність термінів якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя або всіх термінів даної мови.

Факт – 1) Дійсна, не вигадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді. 2) Приклад, випадок; те, що є матеріалом для певних наукових висновків і відповідає об'єктивній дійсності. 3) Реальність, дійсність; те, що об'єктивно існує.

Фактор – умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник.

Факультативний курс – необов'язковий навчальний предмет (або розширене вивчення будь-якого основного предмету), що вивчається студентами вищих і середніх навчальних закладів за їх бажанням для розширення теоретичного або загальнокультурного кругозору, або отримання додаткової спеціальності. Факультативні курси спрямовані на задоволення індивідуальних нахилів і запитів студентів, їх інтересів в галузі науки, техніки, мистецтва, спорту. Цій же меті сприяє різноманітна позааудиторна робота (гуртки, олімпіади тощо).

Хрестоматія – навчальна книга, що складається з літературно-художніх або науково-популярних творів (або уривків з них), підібраних відповідно до завдань навчання конкретному навчальному предмету.

Хронологія – 1) Запис історичних подій в їх часовій послідовності; літописання. 2) Послідовність історичних подій за часом; хроніка; часова

послідовність яких-небудь явищ, моментів, етапів тощо. 3) Допоміжна історична дисципліна, що встановлює дати історичних подій і документів.

Цілісний – який має внутрішню єдність, сприймається як єдине ціле, у повному обсязі; якому властиві внутрішня єдність, зв'язаність усіх частин, нерозривність.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Додаток 2

Однією з перлин Дніпропетровщини є петриківський декоративний розпис – явище унікальне, багатогранне, неповторне у своїй красі.

Петриківка - селище міського типу, центр Петриківського району Дніпропетровської області. Вважається, що назва селища пішла від імені козака Петрика, який колись мав хутір на території сучасного селища. Петриківку було засновано, як мінімум, в першій половині XVIII століття, оскільки вперше письмова згадка про це селище датується 1772 роком, коли жителі сусіднього села Курилівка звернулись до кошового отамана Петра

Калнишевського з проханням перенести до Петриківки свою церкву Георгія Побєдоносця, бо їхнє село затоплювали води Дніпра.

Кажуть, що історія мистецтва в Петриківці розпочалась з малюнків квітів, якими хазяйки розмальовували стіни своїх глиняних будиночків. Ці «пейзажі» мали не лише декоративне, але й символічне і оберегове значення.

Отже, історія його виникнення сягає козацьких часів, проте його глибинне підґрунтя – традиції місцевого живопису – криються у сивій давнині, неперевершеній природній красі, величі і багатстві рідного краю. Ці традиції зберігаються примножуються і передаються з покоління у покоління завдяки невтомній і копіткій праці цілих династій місцевих майстрів. Представником однієї з них є і автор цієї роботи – уродженець с. Петриківка Дніпропетровської області, учень Пікуш Марії Іванівни, визнаної майстрині петриківської школи декоративного розпису, відміченої орденом Княгині Ольги III ступеня і Почесним званням «Заслужений майстер народної творчості України» - Жавгурьян Павло Васильович.

Петриківський орнамент розвивався у вигляді стінопису та оздоблення речей хатнього вжитку. Прості трудівники, навіть, у підневільних умовах існування прагнули внести в своє життя красу. Настінний розпис та малюнки заміняли селянам більш дорогі та недоступні елементи декору. З покоління в покоління передавались традиції розпису - самобутнього, переважно рослинного, орнаменту із створенням небувалих форм квітів та птахів. Барвниками служили кольорові глини і рослинні фарби, що виготовлялися з бузини, буряка, квітів соняшника, лушпиння цибулі, кори молодих яблуневих пагонів, пирію, квітів проліску, соку вишень та шовковиці; використовувались також глей, сажа, охра. Всі матеріали розтирались та розводились на молоці або на жовтках яєць (звідси – яєчна темпера). Темперний живопис застосовувався, головним чином, в настінних розписах та в малюнках на папері, а дерев`яні предмети вжитку розписувались в основному олійними фарбами. В сучасному розписі замість жовтків, які можуть бути з`їдені комахами, застосовують для розведення фарб звичайний

клеї ПВА. Розпис робився за допомогою ганчірки, щіточок, колосся, зв'язаного в пучок, зрізаної навскоси рогозини та просто за допомогою пальця. Ажурність, чіткість, вишуканість форм досягаються письмом за допомогою тонкої саморобної щіточки із котячої шерсті. Поступово із петриківських селян виділилась група напівпрофесійних майстрів, які розписували не тільки інтер'єри хат, а й скрині, народні музичні інструменти, сани, віялки.

Петриківський розпис – це перлина Дніпропетровщини. Це один із унікальних проявів української художньої культури, створеної працею й талантом наших предків і сучасників. Він містить у собі духовне багатство і творчу щедрість українського народу. Петриківський розпис став візитною карткою не лише Дніпропетровщини, а й усієї України.

Родоначальницею вже традиційного і неповторного петриківського розпису та засновницею організованої школи петриківських майстрів вважається Тетяна Якимівна Пата, що народилась в 1884 р. в сім'ї простого селянина. Малювати почала ще з дитинства.

У 1914 році залишилася вона вдовою з чотирма малими дітьми (чоловік загинув на фронті). Важко було одній прогодувати сім'ю, але мистецтва свого не полишала.

Визначною подією в житті Тетяни Пати стала зустріч з видатним істориком і етнологом Д.І. Яворницьким. Він перший сприяв громадському визнанню її творів як справжніх цінностей народного мистецтва.

У зв'язку з підготовкою до першої республіканської виставки українського народного мистецтва в Києві (1936), яка згодом експонувалася в Москві, Ленінграді, до міста були запрошені народні майстри з усієї України. У складі петриківської делегації була і Тетяна Якимівна, Разом з Г.Пилипенко-Ісасвою і Г.Павленко вона розписувала аудиторію Київського художнього інституту, інтер'єр бібліотеки Музею російського мистецтва. Одночасно працювала в художніх експериментальних майстернях Київського музейного містечка у Лаврі.

Після відкриття у 1936 році в Петриківці школи декоративного розпису Тетяну Якимівну запросили викладати композицію орнаменту. Природній смак і глибоке знання принципів декоративно-площинної композиції дозволили їй вирішувати складні завдання декоративного розпису і навчати цьому своїх численних учнів. Школа проіснувала до 1941 року. Але навіть за такий короткий проміжок часу з неї вийшло ціле покоління талановитих майстрів декоративного розпису

З кінця 1930-х років Т.Я.Пата стала постійною учасницею обласних, республіканських союзних та зарубіжних виставок. Невдовзі її було визнано однією з родоначальниць петриківського розпису, Червень сорок першого пригасив барви сонячної палітри майстрині. До того ж художниця повсякчас ризикувала життям адже її син Левко воював у партизанському загоні.

Та з перемогою знов забували веселі квіти на картинах Тетяни Пати. Всі ці роки вона, невтомно працює. Кращі її твори експонувалися на численних виставках обійшовши таким чином майже всі країни Європи, викликаючи живий інтерес у жителів далекої Америки та подив у Японії, відзначалися грамотами та дипломами.

У 1950 р. вона стала членом «Спідки художників України». У 1960 р. Пата Т.Я. створює новий художній образ рідної української природи - твір який підкоряє своїм ліричним звучанням. Це " Зозуля на калині". В останні роки життя художниця створила серію нових малюнків, що ввійшли до альбому " Тетяна Пата" (1973); оформлювала книжки художні листівки.

Померла і похована Т.Я.Пата в рідній Петриківці.

Тетяна Якимівна створила школу петриківського декоративного розпису. Нині від її художнього та педагогічного хисту розрослося буйне суцвіття творців краси.

Величезну роль у пропаганді та відродженні петриківського розпису у післявоєнний час відіграла український мистецтвознавець Наталія Олександрівна Глухенька, завдяки невтомній праці, її монографіям, виступам на конференціях, публікаціям в газетах, журналах – Україна і світ

дізнавалися про Петриківку наш неперевершений петриківський розпис та його митців.

Сьогодні Петриківська дитяча художня школа - найстаріший навчальний заклад широко відомого осередку народного мистецтва петриківського розпису. Вона була створена у 1958 р. за сприяння обласного управління культури як філія Дніпропетровської дитячої художньої школи № 1 Кіровського району (директор І.І.Семенів.) Керівником її став петриківчанин, випускник Дніпропетровського державного художнього училища О.З.Латун, а першими вчителями петриківського розпису були відомі майстри Ф.С.Панко та В.І.Соколенко - вихованці славетної народної майстрині Т.Я.Пати.

За час своєї діяльності школа підготувала понад 600 випускників, серед яких багато закінчили середні та вищі художні учбові заклади Дніпропетровська, Львова, Києва, Харкова, Полтави, Кривого Рогу, Решетилівки, Миргорода, працюють в галузі культури, освіти та петриківського розпису.

На сучасному етапі в Петриківці діє Центр народного мистецтва „Петриківка”, створений у 1991р. Це перше підприємство на Україні, де народні майстри з найманих працівників перетворилися на співвласників. У 2005 році на 4-му з’їзді Національної Спілки художників України прийнято рішення про присвоєння колективу центру почесного звання національного. Сьогодні колектив Центру об’єднує близько 40 провідних майстрів Петриківки, серед них 20 членів Національної Спілки Художників України, 5 Заслужених майстрів народної творчості України: Глущенко, Турчин, Пікуш, Горбуля, Дека, Чернуський, Гаркава.

Виконуються розписи на папері, полотні, кераміці, а також створюються настінні розписи архітектурних об’єктів.

Серед замовників - Верховна Рада України, провідні банки та установи, юридичні та фізичні особи. Продукція частково експортується до Франції, США, Канади.

Вироби майстрів реалізуються зі складу підприємства, а також через торгівельну мережу в Україні - художні салони Національної Спілки Художників України, інші галереї і подарункові магазини. Центр відкритий для широкого співробітництва в Україні та за кордоном.

Проводиться активна виставкова діяльність. Твори провідних майстрів з успіхом експонувалися на виставках у багатьох країнах світу (Польщі, Франції, Голландії, Німеччині, США, Канаді, Японії, Китаї та інших.)

Поряд з участю у виставках Міністерства культури та Національної Спілки Художників України, Центр проводить також власні виставки, зокрема виставка петриківського розпису в Національному українському музеї м. Чикаго 2001 р., США; ретроспективна виставка “Немеркнучий світ петриківських розписів” у Києві 2003 р. в Музеї Народного декоративного мистецтва; виставка під час Всеукраїнського фестивалю “Лесина осінь” м. Ялта та інші.

Виставки петриківського розпису регулярно відбуваються у Дніпропетровському Художньому музеї, а з 20-го лютого 2012 року у Дніпропетровському художньому музеї відбулась виставка «Петриківський декоративний живопис. Майстри та учні» присвячена 80-річчю створення Дніпропетровської області.

Серед найбільш творчо-активних майстрів колективу вирізняються В.А.Глущенко, Н.І.Турчин, Н.Р. Калюга, Н.М.Рибак, В.І.Дека, М.В.Дека, М.І.Пікуш, К.М.Тимошенко, В.І. Карпець, Л.Г.Іванченко, Л.Ф. Скляр, Т.Ф.Пата, В.І. Міленко, а також молоді майстри І.Д. Кібець, В.Д. Шевченко, С.М. Біленко, Т.А. Шишацька.

Наполегливою працею, часто у складних для себе умовах, майстри петриківського розпису створюють культурні цінності, підносячи тим самим престиж не лише Дніпропетровщини, а й усєї нашої рідної України.

Таким чином сам факт існування феномену петриківського розпису урізноманітнює, збагачує та утверджує культурні традиції

Дніпропетровщини, України в цілому, урізноманітнює українську присутність у світі.

23 вересня 2012 року у селищі Петриківка відбулася унікальна подія – вперше в історії України за участі дипломатичних представників з понад 20-ти країн світу проходила презентація Дніпропетровщини як центру унікальної культурної спадщини України. Зазначений захід за ініціативи керівництва області є безпрецедентною подією в житті регіону і має надважливе значення для мешканців області.

Товариством «Смерека» створено унікальний історико-етнографічний комплекс, до складу якого увійшли об'єкти, які нададуть можливість студентам вищих навчальних закладів долучитися до історичного минулого України та познайомитися з життям і побутом українців XVIII століття.

Серед пропонованих об'єктів: копія Гражди – комплекс житлового будинку і господарських будівель XVIII століття і їх перегляд, оглядові екскурсії, участь у майстер-класах, козацькі забави, тренувальний тірець і стрільба зі старовинної української зброї (арбалет, лук, гвинтівка).

Своєю творчою діяльністю майстри петриківського розпису здійснюють значний внесок у збереження історичної пам'яті та культури, національно-патріотичне виховання народу України; заторкують найтонші струни людської душі, органічно поєднуючи минуле, сучасне і майбутнє.